

Ersta Sköndal högskola
Institutionen för socialvetenskap
Socionomprogrammet 210 hp

Så bör du vara

En kvantitativ studie av vilka etiska egenskaper socionomstudenter anser är viktiga i socionomens yrkesroll

How you should be

A quantitative study of which ethical qualities social work students consider important for their future profession

Josefin Andersson, Malin Karlsson
Examensarbete i socialt arbete, 15 hp
SOC 63, VT 2015
C-uppsats
Handledare: Johan von Essen
Examinator: Anna Whitaker

Sammanfattning

Titel: Så bör du vara: En kvantitativ studie av vilka etiska egenskaper socionomstudenter anser är viktiga i socionomens yrkesroll

Författare: Josefin Andersson, Malin Karlsson

Handledare: Johan von Essen

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur socionomstudenter anser att socionomen bör vara i sin yrkesroll. Detta gjordes genom att studenterna fick ta ställning till tjugotvå olika etiska egenskaper. De etiska egenskaperna placerades i fem olika kontexter för att undersöka om det fanns någon skillnad i värderingen av dem utifrån kontext. Dessa kontexter var: i allmänhet, i kontakt med chef, i kontakt med kollegor, i kontakt med brukare/klienter samt i kontakt med andra organisationer och myndigheter.

En kvantitativ tvärsnittsundersökning med surveydesign genomfördes med hjälp av enkäter till samtliga socionomstudenter vid Ersta Sköndal högskola vårterminen 2015. Totalt deltog 116 studenter i undersökningen.

Vid analysarbetet användes sociologen Erving Goffmans dramaturgiska perspektiv samt ett dygdetiskt perspektiv.

Vi kom fram till att studenterna uppfattat det som att det finns etiska egenskaper av vikt för socionomen i dennes yrkesroll samt att värdering av dessa skiljer sig åt beroende av kontext. Den viktigaste kontexten att ha dessa etiska egenskaper i ansågs vara i kontakt med brukare. De tre etiska egenskaperna som ansågs vara viktigast både i allmänhet och i förhållande till brukare var *empati*, *lyhördhet* samt *respektfullhet*. I kontakt med chef ansågs *samarbetsförmåga*, *tydlighet* och *ansvarstagande* vara de tre viktigaste egenskaperna. I kontakt med kollegor var det *samarbetsförmåga*, *lyhördhet* och *respektfullhet* som ansågs vara viktigast och i kontakt med andra organisationer och myndigheter var det *tydlighet*, *samarbetsförmåga* och *saklighet* som lyftes fram.

Tidigare erfarenhet, oavsett om det var på utförar- eller mottagarsidan, visade sig inte vara avgörande för vilka etiska egenskaper studenterna angett som viktigast. Den enda grupp vars svar utmärkte sig var de lite äldre studenternas.

Nyckelord: etiska egenskaper, dygder, socionom, socionomstudenter, yrkesroll, det dramaturgiska perspektivet, dygdetik

Förord

Det har varit en krävande vår. Därför vill vi tacka de personer som hjälpt oss framåt i arbetet med denna uppsats: vår fina läsgrupp för att vi kunnat blanda hårt arbete med vänlighet, vår handledare Johan von Essen för de kommentarer vi fått under terminen, de klasskamrater som under lunchraster låtit oss ta pauser från arbetet samt våra familjer, för att vi troligtvis har varit ganska jobbiga den här våren. Till sist vill vi dela med oss av ett citat som varit vårt ljus i mörkret under terminens djupaste svackor:

“Working hard is important, but there's something that matters even more: believing in yourself. Think of it this way. Every great wizard in history has started out as nothing more than what we are now: students. If they can do it, why not us?”

- Harry Potter

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Problemformulering.....	7
1.3 Syfte.....	8
1.4 Frågeställningar.....	8
1.5 Centrala begrepp.....	8
2. Tidigare forskning: etik i socialt arbete.....	10
2.1 Professionsidentitet och bemötande.....	10
2.2 Förhållandet mellan principer och personer i etiken.....	11
2.3 Om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik.....	13
2.4 Etiska riktlinjer för socialt arbete.....	14
2.5 Ett kritiskt perspektiv på etikens roll i det sociala arbetet.....	16
3. Analysteorier.....	18
3.1 Dygdetik.....	18
3.2 Det dramaturgiska perspektivet.....	19
4. Metod.....	22
4.1 Metodologiska ramar och överväganden.....	22
4.1.1 Forskningsmetod och forskningsdesign.....	22
4.1.2 Insamlingsteknik.....	22
4.1.3 Urval och bortfall.....	23
4.1.4 Avgränsningar.....	24
4.1.5 Förförståelse.....	24
4.1.6 Forskningsetik.....	24
4.1.7 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	25
4.2 Tillvägagångssätt.....	26
4.2.1 Sökning och val av litteratur.....	27
4.2.2 Val av teori.....	29
4.2.3 Enkätens utformning.....	30
4.2.4 Bearbetning och analys av data.....	31
4.3 Metoddiskussion.....	33
4.3.1 Metod, design och insamlingsteknik.....	33
4.3.2 Enkätkonstruktion.....	33
4.3.3 Datainsamling.....	34
4.3.4 Avgränsningar, urval och generaliserbarhet.....	34

4.3.5 Forskningsetik	35
4.3.6 Analys och teorier.....	35
5. Resultat.....	38
5.1 Enkät svar.....	38
5.2 Mönster i värderingen av de etiska egenskaperna	51
5.3 Resultatsammanfattning	55
6. Analys.....	56
6.1 Analys utifrån ett dygdetiskt perspektiv.....	56
6.2 Analys utifrån det dramaturgiska perspektivet.....	57
7. Slutsatser	60
8. Diskussion	62
8.1 Förslag till vidare forskning	65
Referenslista	66
Bilaga 1: International Federation of Social Workers och International Association of Schools of Social Workers – Statement of Ethical Principles	
Bilaga 2: Akademikerförbundet SSR:s etiska riktlinjer	
Bilaga 3: Informationsbrev till enkät	
Bilaga 4: Enkät	

1. Inledning

Det sägs att det verktyg socionomen främst använder i sitt arbete är sig själv. Vilka egenskaper socionomen uppvisar i sin yrkesroll blir således viktigt, då egenskaperna påverkar hur socionomen bemöter sina klienter i det sociala arbetet. Vi är alla olika personer med olika personligheter, men varje enskild socionom företräder en hel profession och är därmed med och påverkar hur professionen uppfattas av medborgarna (Akademikerförbundet SSR, 2013, s. 4). Vilka egenskaper den enskilde socionomen uppvisar i sin yrkesroll är därmed avgörande.

1.1 Bakgrund

Vilka egenskaper socionomen har i sin yrkesroll är viktigt. Inom vissa delar av etiken görs en distinktion mellan personliga egenskaper, personligheten, och etiska egenskaper (Silfverberg, 2005a, s. 73). Det som skiljer de etiska egenskaperna ifrån de personliga egenskaperna är att de etiska egenskaperna ger uttryck för en persons moraliska kompass (Akademikerförbundet SSR, 2013, s. 13). Det är de etiska egenskaperna som är viktiga för socionomen att ha i det sociala arbetet, då socionomens arbete och beslutsfattande påverkar människors liv. Detta framgår av så väl internationella som nationella dokument som berör just etik och etiska riktlinjer för socialt arbete.

I sin yrkesroll möter socionomen olika personer i olika befattningar. Dessa personer är brukare eller klienter, kollegor och chefen på arbetsplatsen samt de personer som arbetar inom andra organisationer eller myndigheter. Dessa fyra möter alla socionomer i sitt arbete, oavsett var denne arbetar. Den internationella organisationen för socialarbetare, International Federation of Social Workers (IFSW), nämner i *Statement of Ethical Principles* generella och specifika etiska principer för socialt arbete. Det är upp till varje medlemsnation att utforma nationsspecifika etiska principer i enlighet med IFSW:s (International Federation of Social Workers, 2012).

Det svenska fackförbundet för socionomer, Akademikerförbundet SSR, är en av International Federation of Social Workers medlemsorganisationer. Akademikerförbundet SSR:s (2013) dokument *Etik i Socialt Arbete - Etisk Kod för Socialarbetare* bygger därför på International Federation of Social Workers etiska principer. Dokumentet innehåller nitton etiska riktlinjer. Akademikerförbundet SSR ger dessutom exempel på egenskaper av etisk natur, som är av vikt för det sociala arbetet. Egenskaperna är 22 stycken och presenteras utan inbördes ordning (ibid., s. 13).

Erik Blennberger (2005, s. 387) menar att de etiska koderna för socialarbetare är värdefulla då de kan ge vägledning i yrkeslivet, ge en professionell status samt utgöra ett skydd för medborgarna. En etisk kod kan också skapa riktlinjer för hur socionomen ska agera för att ge klienten ett gott bemötande och en bra behandling.

Ola Sigurdson, teolog och filosof, diskuterar sambandet mellan generella etiska principer och personerna som handlar i enlighet med dem. Han menar att de äldre, kloka personerna är viktiga för det etiska handlandet (Sigurdson, 2001, s. 112). Inom ramarna för det sociala arbetet utgörs de äldre, kloka personerna utav kollegor med större erfarenhet av arbetet. Handlandet i enlighet med etiska

principer är viktigt för förståelsen av principerna. Sigurdson menar att både personerna, kollegorna, och principerna, etiska riktlinjer, är avgörande, då de kompletterar varandra i etisk lärdom, samt att den kloka personen ser till dem båda (ibid., s. 119). Etiskt handlande utvecklas alltså i samverkan med andra.

I likhet med Sigurdson menar även sociologen Erving Goffman (1959/2009) att personerna du har i din omgivning spelar stor roll för hur du kommer att bete dig. Beteendet anpassas således till de personer som är närvarande i ett visst sammanhang. De sammanhang som socionomen i sin yrkesroll befinner sig i är sammanhangen i kontakt med brukare eller klienter, i kontakt med chef, i kontakt med kollegor samt i kontakt med andra organisationer eller myndigheter. Sannolikt kommer socionomen således att bete sig på olika sätt i dessa fyra sammanhang. I företräddandet av socionomens profession är de etiska egenskaperna särskilt viktiga, då de påverkar socionomens beteende. Det är dessa etiska egenskaper som lyfts fram i Akademikerförbundet SSR:s dokument gällande etiska riktlinjer.

Erving Goffman (1959/2009, s. 33) menar att om bilden av en viss yrkesroll är tydlig och enhetlig kommer varje person i det aktuella yrket representera en hel yrkeskår i sitt yrkesutövande. Ett yrke som har en tydlig och enhetlig roll för nya yrkesutövare att kliva in i är läkaryrket. Med sin nyckelformulering “bota, lindra, trösta” skapas en kärnidentitet för läkare, oavsett specialisering och arbetsplats (Blennberger, 2005, s. 341). Socionomyrket utgörs i likhet med läkaryrket, av ett brett arbetsfält med många olika arbetsuppgifter, titlar och huvudmannaskap. Även socionomen representerar en hel yrkeskår i sitt arbete men för socionomer saknas en nyckelformulering och en enhetlig, vedertagen kärnidentitet (Akademikerförbundet SSR, 2013, s. 6). Detta innebär att det inte finns en given roll för nya socionomer att kliva in i. Goffman (1959/2009, s. 33) menar att det kan uppstå problem när en person själv måste välja vilken roll, av alla tillgängliga, just denne vill kliva in i.

1.2 Problemformulering

Inom etiken skiljs de etiska egenskaperna från personegenskaperna. För socionomer är det de etiska egenskaperna som är av vikt, då yrket påverkar människors liv. Akademikerförbundet SSR (2013, s. 13) presenterar 22 etiska egenskaper som kan ge riktning i hur socionomen bör vara i sin yrkesroll. Dock nämns inte hur de olika etiska egenskaperna bör prioriteras i arbetet eller vilken ställning de har gentemot varandra. Akademikerförbundet SSR poängterar att socionomens specifika yrkestitel och arbetsplats troligtvis kommer att påverka hur de olika etiska egenskaperna prioriteras (ibid., s. 6). Men hur ska en socionom som är ny i yrkesrollen prioritera de etiska egenskaperna?

Socionomstudenternas kunskap om det sociala arbetet kommer först och främst från utbildningen och de har därför en begränsad erfarenhet av arbetslivet och därmed yrkesrollen att luta sig mot. Således har de ännu inte format sig en uppfattning om prioriteringen av de etiska egenskaperna utefter en specifik yrkestitel, utan enbart från det sociala arbetsfältet generellt. De kommer därmed efter examen, på egen hand, behöva ta ställning till vilka etiska egenskaper de kommer vilja framhäva i sin yrkesroll när de företräder socionomens profession. Med hänsyn till detta är det intressant att undersöka vilka av

de etiska egenskaperna socionomstudenterna tycker är viktigast att ha i sin yrkesroll när de kliver in i det sociala arbetsfältet.

1.3 Syfte

Syftet med studien är att undersöka vilka etiska egenskaper socionomstudenter anser att socionomer bör ha i sin yrkesroll.

1.4 Frågeställningar

- Vilka etiska egenskaper anser socionomstudenterna vara viktigast i socionomens yrkesroll generellt?
- Skiljer sig värderingen av de etiska egenskaperna åt i kontakt med brukare, kollegor, chefer och andra myndigheter?

1.5 Centrala begrepp

Nedan följer en redovisning av begrepp som är centrala i vårt arbete. Vi presenterar i detta kapitel olika etiska inriktningar men i denna uppsats är det dygdetiken, dygden, de etiska egenskaperna samt yrkesrollen som är i fokus.

Socionom är ett övergripande begrepp som innefattar alla de personer som tagit examen från socionomprogrammet. Det är detta begrepp vi kommer att använda oss av i denna uppsats, som benämning på den profession vi avser undersöka.

Socialarbetare är den svenska översättningen av engelskans ”social worker” och vi använder detta begrepp när vi refererar till internationell litteratur.

Etik är studien av moraliska fenomen och är en del av både filosofin och teologin. Etiken avser den teoretiska reflektionen över moralen och dess fundament, medan **moralen** är kopplad till individens handlingar och således människans inre värderingar (Hermerén & Holte, u.å.). Inom etiken finns en mängd olika inriktningar, varav tre presenteras nedan.

Konsekvensetik är en normativ etisk teori som utgår ifrån att det går att avgöra huruvida en handling är rätt eller fel med utgångspunkt ifrån dess konsekvenser, med alternativa handlingars konsekvenser i åtanke (Persson, u.å.)

Pliktetik är en etisk teori där en handling inte bedöms utefter dess konsekvenser. En rätt eller orätt handling bedöms istället utifrån om den är i enlighet med ”pliktens bud” (Hermerén, u.å.).

Dygdetik är en etisk teori där individens handlingsbenägenheter står i centrum. Dygdetiken menar att tillvaron är så pass komplicerad att det är omöjligt att vårt handlande enbart kan vägledas av enkla moraliska principer. Etisk fostran kommer istället ur individens förmåga att förvärva dygder, alltså en benägenhet att i olika situationer handla på ett moraliskt riktigt sätt (Österberg, u.å.).

Dygd är, enligt Aristoteles, ett berömvärdt karaktärsdrag som manifesteras i ett vanemässigt handlande (Rachels & Rachels, 2007/2010, s. 190). Dygd kan också definieras som förmågan att anpassa

sig efter en given situation och dess krav genom reflektion, inkännande och handling (Silfverberg, 2005a, s. 17).

Etiska egenskaper används inom etik synonymt med dygder. Denna kommer att användas synonymt med *dygder* även i denna uppsats. De etiska egenskaperna benämns även som “egenskaper av etisk karaktär” eller “etiska karaktärsegenskaper” (Blennberger, 2005, s. 15, 97, 372; Silfverberg, 2005a, s. 72). Vi avser att ge dessa begrepp samma definition i uppsatsen.

Yrkesroll är ett begrepp med vilket vi avser den roll en person spelar i sitt yrkesliv.

2. Tidigare forskning: etik i socialt arbete

I detta kapitel presenteras tidigare forskning med koppling till socialt arbete i form av etisk litteratur. Under rubrik 2.1 presenteras Erik Blennbergers tankar kring professionsidentitet och bemötande utifrån hans verk *Etik i socialpolitik och socialt arbete* (2005) samt *Bemötandets etik* (2013). Under rubrik 2.2 presenteras Ola Sigurdsons (2001) tankar kring relationen mellan principer och personer som handlar utifrån principerna och under rubrik 2.3 presenteras Gunilla Silfverbergs rapport *Praktisk klokhet* (2005b), som berör dialogens och dygdens betydelse i omvårdnadsyrken. Under rubrik 2.4 presenteras två policydokument med etiska riktlinjer för socialarbetare, internationella från International Federation of Social Workers samt nationella från Akademikerförbundet SSR. Under rubrik 2.5 presenteras Bengt Börjesons kapitel *Varning för etik* ur antologin *Utan fast punkt* (2001). Texterna i detta kapitel kommer att lyftas in i uppsatsens diskussion i kapitel 7.

2.1 Professionsidentitet och bemötande

Erik Blennberger (2005) påpekar att socialt arbete utgör ett heterogent område. Arbetet bedrivs av olika uppdragsgivare, i olika verksamheter och riktar sig mot olika typer av problem. Det sociala arbetet kan även ha olika grundinriktningar, det utövas med hjälp av olika metoder och vägleds av olika etiska värden och normer. Utifrån dessa påståenden ställer Blennberger frågan: finns det en kärnidentitet för socialarbetare, när området är så pass varierat? Han lyfter även frågan om det finns en motsvarighet till läkarnas ”bota-lindra-trösta” för socialarbetare (ibid., s. 341). När socionomstudenter får svara på frågan varför de valt sin utbildning, kretsar svaren ofta kring att de vill ”arbeta med människor” och ”stödja människor i utsatta livssituationer”(ibid., s. 341). Utifrån detta drar han slutsatsen att socionomyrket kan ses som ”humanitetens, solidaritetens och de mänskliga rättigheternas profession” (ibid., s. 341). De som söker sig till socialt arbete gör det med syftet att vara bildade och hänsynsfulla personer med en vilja att göra gott samt representera människor i utsatta situationer. I denna riktning bör socionomens kärnidentitet sökas, menar Blennberger (ibid., s. 341).

Blennberger (2013) beskriver även olika typer av bemötande i det han benämner som det *sociala arbetslivet*. I detta inräknas yrken där arbetet främst går ut på att möta andra människor. Till detta område räknas de yrken där arbetstagaren möter människor som befinner sig i rollen som kunder, brukare, patienter, elever och klienter. Blennbergers utgångspunkt i boken är att bemötandet i de socialt orienterade yrkena är avgörande och därför måste utvecklas och analyseras. (ibid., s. 7).

Blennberger (2013) identifierar fem olika sammanhang för bemötande inom arbetslivet. Det första avser de personer som ska bemötas i en verksamhet. Dessa är *huvudpersoner* medan den som bemöter är *aktör*. Det andra sammanhanget är den *inre kulturen* i en verksamhet och avser hur chefer bemöter anställda samt hur medarbetarna bemöter varandra. Det tredje sammanhanget utgörs av *samarbetsparter* och det fjärde av *konkurrenter*. Det femte sammanhanget är det *omgivande samhället*, som utgörs utav medborgare eller ”allmänheten”. Även bemötandet av media anses vara en del i detta sammanhang (ibid., s. 15-16).

Blennberger (2013) menar att bemötandet tar sig olika uttryck på olika arenor. Han identifierar olika typer av bemötande: personbemötande, hur en person uppträder mot en eller flera andra, samt organisationsbemötande, hur en viss verksamhet bemöter de personer som berörs av verksamheten. Till det sistnämnda hör tre indelningar: bemötandets pedagogik, estetik och etik. Bemötandets pedagogik berör hur pedagogiskt tilltalande bemötandet är: får huvudpersonen information på ett pedagogiskt och begripligt sätt? Estetiken berör vilken stil som finns i bemötandet. Detta rör aspekter så som klädsel och språkbruk samt hur den fysiska miljön presenteras. Etiken berör det etiska bemötandet som tar sig uttryck i hur en person värderas i bemötandet, om bemötandet är rätt eller orätt i sammanhanget samt vilka personegenskaper eller dygder som tar sig uttryck i bemötandet (ibid., s. 17, 25-29).

Blennberger (2013) sammanfattar vad han kallar för en relevant bemötanderepertoar. Den är uppdelad i tre kategorier. Den första är *Övergripande bemötandekonsekvens* och innehåller bemötandeuttryck som samspel- och situationsanpassning samt autenticitet. Den andra är *Generellt relevanta bemötandenormer* och innehåller bemötandeuttryck som respekt, empati som uppmärksamhet och lyhördhet, rättvist bemötande, jämlik hållning samt tydlighet och saklighet. Den tredje är *Viktiga bemötandenormer - i många situationer* och innehåller bemötandeuttrycken vänlighet, värme och hjärtlighet, empati som medkänsla samt humor (ibid., s. 145).

Blennberger (2013) beskriver etiska personegenskaper och bemötande. De etiska personegenskaperna är detsamma som dygder, vilket Blennberger beskriver som ”ett slags grundinställning som tar sig uttryck i rätta handlingar” (ibid., s. 77). Dessa dygder har förändrats i olika tidsepoker och Blennberger beskriver dygder från Aristoteles och Platons tid fram till idag, samt hur de kan ta sig uttryck i olika professioner. Han nämner exempelvis *Etik i socialt arbete – etisk kod för socialarbetare* som Akademikerförbundet SSR gav ut 2013, se kapitel 2.4, som ett exempel på en samtida dygdelista (ibid., s. 75-90).

De relevanta aspekterna, utifrån detta kapitel, som vi kommer bära med oss i uppsatsarbetet är Blennbergers tankar om det sociala arbetsfältet och dess heterogenitet, studenternas anledningar till varför de väljer att bli socionomer, de olika sammanhangen för bemötande, hur bemötandet skiljer sig beroende på arena och hur det tar sig uttryck samt den relevanta bemötanderepertoar han presenterat. Detta då det överensstämmer med vårt syfte och det vi är nyfikna på att undersöka. Av mindre relevans för vår uppsats blir större delarna av hans tankar om de olika typerna av bemötande. Exempelvis kräver två av aspekterna av organisationsbemötande andra undersökningar än vår. Dessa är bemötandets pedagogik och estetik.

2.2 Förhållandet mellan principer och personer i etiken

Teologen och filosofen Ola Sigurdson (2001) diskuterar i sin bok *De prudentia* hur etiska principer hänger ihop med personerna som ska handla i enlighet med dem. Han ställer sig frågor som: om etiken är en modell för teoretisk reflektion, vilken vägledning kan den då ge i konkreta situationer? och kan

etiken leda till att vi blir bättre på att fatta moraliskt försvarbara beslut i praktiska situationer (ibid., s.109)?

Målet med Sigurdsons (2001) verk är att visa hur personer och principer kan komplettera varandra. Han hävdar personernas betydelse över principerna. Han menar att etiken inte enbart behöver innebära en reflektion över abstrakta begrepp, utan att den även kan fungera som ett stöd för utövaren att bli en självständig moralisk aktör. Precis som Aristoteles tror Sigurdson att “det är viktigt, inte bara att reflektera över *vad* som är det moraliskt goda, utan också *hur* vi kommer dit” (ibid., s. 117-118). Sigurdson menar att en av följderna av en etik som reflekterar över frågan om *hur* vi kommer till det moraliskt goda är att den kan belysa aktuella etiska dilemman, som i en abstraktare etik riskerar att glömmas bort.

Om etiken ska kunna användas som modell för teoretisk reflektion och således kunna ge vägledning för moraliskt handlande i konkreta situationer, krävs dygden *klokh*et. Klokhet definieras som ”att ha rätt kunskap om hur en konkret handling ska utföras” (Sigurdson, 2001, s.112). Sigurdson menar att klokheten kan vara ett sätt att överbrygga avståndet mellan personerna, socionomen, och principerna, exempelvis Akademikerförbundet SSR:s etiska riktlinjer för socialarbetare (*bilaga 2*). Klokhet uppnås genom egen erfarenhet och med hjälp av moraliska förebilder. De moraliska förebilderna är personer med större erfarenhet av den givna situationen, exempelvis mer erfarna kollegor (ibid., s.112). Sigurdson presenterar teologen Thomas av Aquinos resonemang kring klokhet:

att förvärva klokhetens dygd – att bli klok – handlar därför inte så mycket om att läsa böcker om etik eller att känna till en moralisk kod, utan om att lära sig av egna erfarenheter och kloka människor, dvs. [*sic*] människor vars erfarenhet är bredare och djupare är den egna (ibid., s.112).

Vidare menar Sigurdson att för att förstå en princip är just handlingen i enlighet med principen avgörande. För detta handlande är de kloka personerna viktigare än de allmängiltiga moraliska principerna. Han menar att den etiska reflektionen över principerna enbart kan bidra med generell vägledning. Det som Sigurdson menar kommer att vägleda våra beslut i konkreta situationer är istället vår egen och andras erfarenheter av liknande situationer.

Sigurdson (2001) menar att etiken inte på egen hand kan ge en tillräcklig grund för moraliska ställningstaganden. Etiken utspelar sig alltid mellan principerna och personerna. Sigurdson menar att den kloka människan utgår ifrån både personerna och principerna när det gäller att fatta etiskt grundade beslut (ibid., s.119).

Ifrån detta kapitel kommer vi att ta hänsyn till Sigurdsons övergripande tankar gällande relationen mellan personer och principer, erfarenhetens nödvändighet i konkreta situationer samt Tomas av Aquinos tankar rörande klokhet. Dessa aspekter härrör till uppsatsarbetet då vi tar avstamp i ett etiskt policydokument och kopplar det till framtida yrkesverksamma socionomer. Klokheten är av relevans för våra frågeställningar, då den kopplar personerna till principerna med hjälp av erfarenhet och förebilder.

2.3 Om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik

Med utgångspunkt hos vårdbiträdena inom äldreomsorgen, ställer Gunilla Silfverberg (2005b) frågan om praktisk klokhet kan ses som praktisk kunskap. Den praktiska kunskapen är grundad i en omdömesförmåga att fatta rätt beslut i en given situation. Den praktiska klokheten är inte enbart beroende av regler utan av erfarenheter och reflektion. Hon menar att mänskliga möten är alldeles för komplexa för att enbart utgå ifrån regler (ibid., s. 5).

Vidare menar Silfverberg (2005b) att dialogen har en uppgift i den etiska utvecklingen. Dialogen sker mellan vårdbiträden och de äldre, likväl som mellan vårdbiträden, beslutsfattare och politiker (ibid., s. 48-49). Genom detta minskas maktpositionerna mellan vårdbiträden och de äldre samtidigt som beslutsfattarna får en bild utav hur vårdbiträdenas arbetssituation ser ut. (ibid., s. 49) Dialogen hjälper även till att utveckla den egna omdömesförmågan, genom reflektion (ibid., s. 55).

När två etiska krav framstår som lika viktiga och individen måste välja att utgå ifrån ett av kraven, uppstår ett etiskt dilemma. I praktiken kan det även handla om att dessa dilemman inte har en given lösning. Då kan det handla om att välja det minst onda alternativet. I detta vägskalet kan tidigare erfarenheter, både egna och kollegors, samt handledning, ge en fingervisning om vad som är rätt att göra i en given situation (Silfverberg, 2005b, s.74). Silfverberg menar att om individen inte kan fatta beslut i enlighet med sitt samvete, finns en risk att denne måste utföra ett arbete som inte stämmer överens med ens inre övertygelse om vad en god omsorg innebär. I dessa situationer kan vårdbiträdena hamna i vad Silfverberg benämner som etisk stress (ibid., s. 5-6, 32). För att få bukt med den etiska stressen, måste fokus ligga på socialpolitiken och organisationens betydelse, snarare än den enskilda yrkesutövarens ansvar (ibid., s. 34).

Silfverberg (2005b) menar att frågan om dygderna aktualiseras inom de omhändertagande yrkena när valen blir ofrivilliga. Inom dessa yrken och andra yrken där yrkesutövarna ställs inför oförutsägbara situationer kan dygderna agera hjälpande och leda i rätt riktning (ibid., s. 93). Silfverberg menar vidare att i de yrken där de flesta har en liknande yrkesutbildning, utgörs yrkesskickligheten utav förmågan att lära av och genom erfarenheter (ibid., s. 100). En dygd hon lyfter fram som särskilt viktig för vårdbiträden och personer med liknande yrken är vänskapen (ibid., s. 102), då yrkesutövaren ska kunna svara på andras behov och driva det goda för den andras skull, som grund för ett gott mänskligt liv (ibid., s. 105). Följande dygder presenterar Silfverberg som viktiga för personer som arbetar inom hemtjänsten: klokhet, förmågan att ta sitt samvete i bruk, dialogisk förmåga, reflektion, ödmjukhet, vänskap, nyfikenhet och undran, uppmärksamhet, flexibilitet, empati, måttfullhet, mod och integritet (ibid., s. 105-110).

Silfverberg (2005b) menar att problemet med dygderna i omsorgs- och vårdverksamheter inte är att besluta om vilka dygder som är önskvärda, utan att skapa villkor som gör det möjligt att eftersträva dem. I politiskt styrda organisationer kan dialogen fungera som ett instrument för att skapa ett gemensamt språk, vilket Silfverberg menar är vitalt för att verksamheten ska kunna utvecklas på ett grundläggande sätt (ibid., s. 110).

Ifrån denna rapport tar vi med oss Silfverbergs tankar om att mänskliga möten är alldeles för komplexa för att endast utgå ifrån regler, de kräver även erfarenhet och reflektion. Vi tar även med oss Silfverbergs påpekande att det är organisationens ansvar, inte den enskilde utövarens, att skapa en miljö där dygdena kan förvärfas. Eftersom forskningen är gjord på hemtjänsten, kommer vi inte ta hänsyn till dess kontext utan snarare bära med oss idén om de dygder som behövs för att genomföra ett gott, omsorgsfullt arbete.

2.4 Etiska riktlinjer för socialt arbete

International Federation of Social Workers (IFSW) och International Association of Schools of Social Workers (IASSW) antog år 2004 ett gemensamt yttrande om etiska principer. De menar att etisk medvetenhet är väsentligt för utövandet av professionellt socialt arbete. De menar vidare att det är viktigt att som yrkesutövare ha förmågan och engagemanget att handla etiskt, då det påverkar kvaliteten på den service som erbjuds brukarna av socialt arbete.

I yttrandet separeras generella etiska principer ifrån etiska riktlinjer. Två kategorier av generella etiska principer, av relevans för socialt arbete, definieras: mänskliga rättigheter och värdighet samt socialt rättvisa. *Mänskliga Rättigheter och Värdighet* innebär att socialt arbete ska baseras på respekt för människans inneboende värde och värdighet och rättigheterna det för med sig. Socialarbetare ska upprätthålla och försvara varje individs fysiska, psykiska, känslomässiga och andliga integritet och välmående. Socialarbetaren ska arbeta för brukarens självbestämmanderätt och delaktighet samt ha ett holistiskt och salutogent synsätt. *Social rättvisa* innebär att socialarbetare ansvarar för att verka för social rättvisa i samhället och i relation till brukarna. Socialarbetare ska motverka sociala förhållanden som bidrar till social exkludering, stigmatisering eller underkuvande och verka för ett inkluderande samhälle. Socialarbetaren ska motverka negativ diskriminering, erkänna och respektera etnisk och kulturell mångfald samt att varje människa är unik, fördela tillgängliga resurser efter behov samt utmana orättvisa riktlinjer och handlingarna som följer av dessa. Socialarbetaren ska även belysa orättvisa eller icke-fungerande förhållanden i arbetet samt arbeta solidariskt (IFSW, 2012). IFSW presenterar 12 etiska riktlinjer som kan läsas i *bilaga 1*.

Organisationerna, IFSW och IASSW, består av medlemsländernas nationella organisationer för socialt arbete. Eftersom yttrandet är internationellt, och etiska problem är kontextbundna och därmed ofta nationsspecifika, är koderna av generell natur. Det är medlemsländernas organisationer som ansvarar för att skapa och regelbundet uppdatera de nationsspecifika etiska koderna. Dessa måste stämma överens med IFSW och IASSW:s etiska kod. Den svenska etiska koden är antagen av Akademikerförbundet SSR, som är en av Sveriges medlemsorganisationer i IFSW (2012).

Etik i socialt arbete – etisk kod för socialarbetare (2013) är framtagen av Akademikerförbundet SSR i samarbete med Socialstyrelsen, Statens Institutionsstyrelse, forskare samt chefer inom socialt arbete. Denna etiska kod är utformad för att kunna användas inom olika typer av socialt arbete med olika huvudmannaskap. I dokumentet poängteras att det sociala arbetet ofta präglas av en maktobalans.

Denna gör det viktigt för socialarbetaren att vara medveten om de värderingar som arbetet för med sig samt om hur andra påverkas av deras arbete, och således ha en etisk observans i sin yrkesroll (ibid., s. 2-4).

Denna etiska kod berör professionens etiska normer och etiska problem som kan uppstå inom professionens ramar. Dokumentet vill stärka socionomers professionsidentitet samt påminna om att yrkesutövarna företräder en profession (Akademikerförbundet SSR, 2013, s. 4).

I dokumentet nämns att socialt arbete är ett brett fält som går att dela in på olika sätt. Det sociala arbetets olika områden medför varierande typer av etiska problem samt olika yrkesroller och professionsideal för yrkesutövarna, menar Akademikerförbundet SSR (2013, s. 5). I dokumentet lyfts fram att det inom fältet socialt arbete saknas en etablerad nyckelformulering, innehållande en konkret förklaring av yrkets grundläggande uppdrag. De presenterar ett förslag till en sådan nyckelformulering: socionomer ska sträva efter att ”arbeta för att fler ska få ett värdigt liv” (ibid., s. 6).

Akademikerförbundet SSR (2013) presenterar de etiska värden som de menar ligger till grund för socialt arbete. Tre grundläggande etiska frågor är: frågan om alla människors lika värde, frågan om vad som är rätt samt frågan om hur jag bör vara. De etiska värden en kodex bygger på ska vara väl förankrade i de värden som har en stark ställning i det samhälle för vilken koden gäller. Värdena som lyfts fram är: människovärdesprincipen, de mänskliga rättigheterna, humanitet, solidaritet, välfärd, resurser och trygghet, värdighet och integritet, frihet och självbestämmande, demokrati och delaktighet, (social) rättvisa, jämlikhet samt respekt. Dessa värden är representerade i såväl internationell som nationell lagstiftning (ibid., s. 8-10).

I dokumentet definieras ett antal etiska karaktärssegenskaper av vikt för socialarbetare. Dessa egenskaper menar Akademikerförbundet SSR (2013) tillhör socialarbetarnas professionella kompetens och tar sig uttryck i deras handlingar. Egenskaperna, menar Akademikerförbundet SSR, kan utgöra ett starkt ideal och kan leda oss i en positiv riktning vad gäller förvärvandet av dem. De etiska karaktärs-egenskaperna delas upp i etisk medvetenhet och integritet samt egenskaper med en etisk dimension. I den första kategorin ingår integritet, kritisk självinsikt, ansvarstagande, mod och civilkurage, rättskänsla, balanserat omdöme, tolerans och vidsynthet, empati och lyhördhet samt en grundhållning av respekt, vänlighet och jämlikhet i förhållande till andra. I den andra kategorin, egenskaper med en etisk dimension, ingår saklighet och tydlighet, kreativitet, social kompetens, samförståndsvilja och samarbetsförmåga, självständighet samt humor. Akademikerförbundet SSR menar att en personlig förankring av etiken är viktig för att ha en genuint etisk hållning, och att denna är omöjlig att uppnå utan vad de kallar värde- och kärlekserfarenhet. Den etiska hållningen är beroende av en förståelse av den andra människans värde samt en förståelse för livets värde. De menar således att kärleken är viktig inom etiken (ibid., s. 13). Akademikerförbundet SSR presenterar 19 etiska riktlinjer för socialt arbete, se *bilaga 2*.

Då dessa två dokument är policydokument med etiska riktlinjer, och inte regelrätt akademisk forskning, kommer de enbart att ge oss riktning i vilken uppsatsen genomförs. De egenskaper som

presenteras i Akademikerförbundet SSR:s (2013) dokument utgör de etiska egenskaper som undersöks i denna uppsats. Av mindre relevans är de olika etiska riktlinjerna och de etiska principerna som presenteras i dessa två dokument (*bilaga 1* och 2). Även om de skapar ett sammanhang samt är viktiga att ta hänsyn till för socionomer i alla befattningar, skapar de en annan inriktning samt andra forskningsfrågor än den vi ämnar undersöka. Vi kommer inte heller ta hänsyn till det som Akademikerförbundet SSR benämner som värde- och kärlekserfarenhet. Dessa begrepp går inte att undersöka i vår studie.

Under 2015 kommer Akademikerförbundet SSR (u.å.) att revidera den etiska koden för socialt arbete. Vid färdigställandet av denna uppsats har den ännu inte publicerats. Vi ser fram emot att ta del av det nya dokumentet och dess eventuella ändringar.

2.5 Ett kritiskt perspektiv på etikens roll i det sociala arbetet

Bengt Börjeson (2001, s. 153) närmar sig i texten *Varning för etik* etikdiskussionen som ett diskursfenomen, utifrån ett värdeperspektiv, vilket han menar bidrar med en övergripande analys av det sociala arbetets teori och praktik. Utifrån detta poängterar han att socionomen inte enbart bör utgå ifrån de etiska reglerna. Då detta kan göra att socionomen känner sig som en god människa när denne endast diskuterar de etiska frågorna på ett allmänt plan, och dessa diskussioner kan leda till att socialarbetaren med gott samvete förbiser missförhållanden i mötet med exempelvis brukare. Han menar att de etiska reglerna riskerar att flytta socionomen från det konkreta arbetet till det abstrakta, där de etiska förhållningsreglerna verkar i harmoni. Blindhet för de verkliga förhållandena blir ofta resultatet av det etiska förhållningssättet, även om det är omedvetet. Genom detta varnar Börjeson för etiken (*ibid.*, s. 155).

Börjeson (2001) presenterar i sin text en konkret modell över "hur den etiska problematiken är strukturerad inom det sociala arbetets områden" (s. 163). Denna modell består av två delar. Den första delen utgörs av relationen mellan socionomen och brukaren, som präglas av ambivalens. Brukarens ambivalens består i att denne å ena sidan är i behov av hjälp och stöd, men samtidigt är motvillig till att be om denna. Det är viktigt att minnas att brukarens möte med socionomen ofta är en jobbig upplevelse som präglas av känslor av att vara ensam och utelämnad samt att brukaren kan ha en erfarenhet av att inte bli trodd, vilket förstärker den negativa inställningen. Socionomens ambivalens består i dennes motsägande viljor att å ena sidan fördöma brukaren för dennes misstag och oförmåga, å andra sidan viljan att hjälpa brukaren. Börjeson poängterar också maktförhållandet i detta möte, att varje möte befäster brukarens misslyckande och dennes sociala position som just brukare. Vidare påpekar Börjeson att socionomen riskerar att bli föremål för negativa projektioner från brukaren. Med detta menar han att brukaren sannolikt kommer att projicera egna känslor av "misslyckande och av att vara missgynnad" (*ibid.*, s. 164) på socionomen.

Modellens andra del består i mötet mellan brukare och socionom och det sociala sammanhang detta äger rum i. Detta är det dubbla uppdraget som socionomen får av samhället: att å ena sidan kontrollera brukaren, å andra sidan hjälpa och stödja denne. Börjeson (2001) poängterar att detta ambivalenta

uppdrag alltid har varit i fokus för etikdiskussionerna inom socialtjänsten. Han menar att det under en längre tid har pågått en förskjutning i uppdraget som skiftar fokus allt mer till den kontrollerande aspekten, och längre bort från det stödjande och hjälpande. Han menar att denna förskjutning är en följd av att det sociala arbetet prioriteras lågt inom politiken. Börjeson menar att det är just i mitten av denna ambivalens som de etiska resonemangen är av intresse samt att de alltid måste utgå ifrån brukarens negativa grundinställning till socionomen (ibid., s. 158).

Modellen visar på svårigheterna i det sociala arbetet och svårigheten i att föra etiska resonemang om det sociala arbetets praktik. Om socionomen utgår ifrån att det finns enkla regler för ett etiskt förhållningssätt och socialarbetarens handlande, menar Börjeson (2001, s. 165), är varningen för etik befogad. Följande punkter anser Börjeson innebära risker, om tilltron till det etiska resonemanget blir för stort:

- vi ägnar oss etiska frågor i stället för att definiera frågans ideologiska eller politiska karaktär
- vi talar om etik på ett sätt som skyler över den komplicerade och konfliktfyllda situation som är socialarbetarens verklighet
- vi talar om etik i en tro att komma fram till något beständigt i ett socialt sammanhang där vi i stället måste förstå konsekvenserna av de pågående samhällsförändringarna
- vi skisserar etiska målsättningar som (nästan) alltid underkänner det sociala arbetets praktik
- vi formulerar etiska riktlinjer i stället för att försöka förändra det sociala arbetets konkreta villkor osv. (ibid., s. 165)

Börjeson menar att kvaliteten på det sociala arbetet är livsavgörande för brukare. Detta innebär att socionomen kan göra enorma insatser under svåra omständigheter men även försämra brukarens chans till ett bättre liv genom sitt bristande engagemang. Detta medför ett stort ansvar för socionomen i dennes yrkesutövning och Börjeson menar att det är detta som diskussionen om etik i socialt arbete måste utgå ifrån (ibid., s. 168).

Ifrån denna rapport tar vi med oss Börjesons kritiska förhållningssätt till etiken inom socialt arbete och farhågorna han lyfter. Till diskussionen tar vi även med oss hans fokus på brukaren och dennes negativa inställning till socionomen, se kapitel 8.

3. Analysteorier

I det här kapitlet presenteras våra två valda analysteorier. Den första är den dygdetiska teorin som syftar till att på individnivå förstå vad det innebär att vara en god människa i en specifik kontext; i detta sammanhang, att vara en god socionom. Den andra är sociologen Erving Goffmans (1959/2009) dramaturgiska perspektiv som syftar till att förklara hur människan, i påverkan av sin omgivning, gör för att på bästa sätt kunna framhäva vissa sidor av sig själv och på så sätt framställa sig som en god människa, i detta sammanhang, att framställa sig som en god socionom.

3.1 Dygdetik

Från *ethos*, som betyder karaktär eller vana, skapade filosofen och vetenskapsmannen Aristoteles ordet "etik" (Silfverberg, 2005a, s. 73). Den aristoteliska etiken bygger på dygder. Dygd är en uppfattning om vad det innebär att vara en god människa. En dygdig person visar förmåga att välja goda handlingar, baserade på reflektion, egna erfarenheter och med hjälp av förebilder (ibid., s. 47, 72). Dygdetik innebär att vara engagerad i varje situation och hantera situationen utifrån vad den innebär (ibid., s. 47). I *Ovisshetens etik* (2005a) beskriver professor Gunilla Silfverberg att den aristoteliskt inriktade etiken berör hur vi människor förhåller oss till varandra. Hon menar att etiken således inte kan existera utan gemenskap och mellanmänniska relationer. Vidare menar Silfverberg att etiken "uppstår, visas, prövas och omprövas" (ibid., s. 21) i kontakt med, bland andra, närstående, studenter, kollegor och brukare.

Den aristoteliska etiken har inga på förhand givna svar på de etiska dilemman vi människor möter i livet, utan den handlar om livshållning och att försöka bli en god människa (Silfverberg, 2005a, s. 21, 67-68). Däremot ska etiken motstå förutsägbarhet och generalisering och istället fokusera på det personliga initiativet och det egna ansvaret. Är etiken grundad i dygd fokuserar den på människans karaktär och dennes sätt att handla (ibid., s. 72). Ordet *karaktär* är ett samlingsord för de drag i oss som skapar vårt handlande på ett speciellt sätt: motiv, emotioner, attityder, avsikter och viljor. Dessa drag uppmärksammas inte nödvändigtvis av oss själva men av andra. Vi får ta del av våra drag genom andras gensvar på vårt handlande (ibid., s. 73). Den etiska karaktären skiljer sig från personlighetsbegreppet på tre sätt, menar Silfverberg: för det första har den etiska karaktären en *social sida* som fordrar en koppling till omgivningen. För det andra är den etiska karaktären inriktad på *handlande*. För det tredje har människan ett *eget ansvar* för att utveckla lämpliga karaktärsdrag (ibid., s. 73). Syftet med den aristoteliska etiken är att vi ska bli goda människor (ibid., s. 74).

Silfverberg (2005a) presenterar fyra olika aspekter på dygder. Den första aspekten är att dygder är *dispositionella*, vilket betyder att vi inte föds med dygder men vi har en förmåga att förvärva dem. Dygden förvärvas sedan genom vanor och på så sätt uttrycker de hur individen valt att bli. Således går det även att träna dygder och på så sätt förvärva dem. Den andra aspekten är att dygden är *affektiv*. Enligt Aristoteles betyder detta att vår etiska tro måste vara rotad i vårt emotionella liv för att kunna bli effektiv. Den tredje aspekten är att dygden är *intellektuell*, vilket innebär att vi lär oss olika mo-

deller för etiskt tänkande men att en intelligent person inte stannar vid modellerna, utan utvecklar en känsla för vad som är rätt eller fel att göra i en given situation. Den fjärde aspekten är dygdernas *enhetlighet*. Detta innebär att både de intellektuella och emotionella dygderna hör ihop. I handlingen måste både förnuft och karaktär finnas (ibid., s. 76-77).

Dygdetiken har sedan Aristoteles tid varit pluralistisk och således haft olika inriktningar (Silfverberg, 2005a, s. 62). Dock finns en filosofisk överensstämmelse som Gunilla Silfverberg sammanfattar i fyra punkter. Den första är att moralfilosofin ska handla om den agerande personen och inte bara om isolerade val eller kriterierna för en "riktig" handling. Den andra är att moralfilosofin bör intressera sig för människans inre liv, dess "intentioner och motiv, emotioner och begär" (ibid., s. 62). Detta syftar till alla aspekter i en människas personlighet som gör att denne handlar på ett visst sätt. Den tredje är att moralfilosofin ska svara på vad som gör att vi uppfattar vissa dygder hos olika personer och om det går att identifiera ett eftersträvansvärt mönster i de "motiv, emotioner och överväganden" (ibid., s. 63) som uttrycker sig i individens handling. Den fjärde punkten syftar till att moralfilosofin ska studera helheten i en individs etiska liv, mål och strävanden (ibid., s. 62-63).

Sammanfattningsvis berör dygdetiken hur socionomen *bör vara* och kretsar kring *förvärvandet* av etiska egenskaper. De etiska egenskaperna definierar vad som krävs för att vara en god människa i en specifik kontext. I detta sammanhang: vilka egenskaper som krävs för att vara en god socionom.

3.2 Det dramaturgiska perspektivet

En av Erving Goffmans (1959/2009) sociologiska teorier är det dramaturgiska perspektivet, som presenteras i boken *Jaget och maskerna*. Detta är en rollteori, som hör till den mikrosociologiska inriktningen. Inom denna del av sociologin ligger fokus på att förklara och förstå hur människor inom mindre grupper beter sig i sociala sammanhang. Forskare inom denna inriktning menar att hur individer utformar sina sociala roller påverkar samhällsstrukturen (Egidius, u.å.).

I det dramaturgiska perspektivet liknas människan vid en skådespelare som framför olika roller på olika scener. Scenen kan beskrivas som det sammanhang skådespelaren befinner sig i, till exempel på arbetsplatsen, i hemmet eller i det offentliga rummet. Precis som på teatern, är publiken viktig för skådespelarens framträdande. På liknande sätt menar Goffman (1959/2009, s. 10) att de personer vi omges av i våra "scener", är avgörande för hur vi spelar våra roller. På teatern försöker skådespelaren påverka sin publik, medvetet och omedvetet. Publiken blir således viktig för skådespelarens framträdande.

Det Goffman (1959/2009, s. 23) benämner som den *sociala rollen* inbegriper en mängd olika roller, då skådespelarens roll förändras beroende av sammanhang. Den sociala rollen utgår ifrån rättigheter och skyldigheter knutna till rollens status. En social roll som exempelvis lärare innebär att denne dels måste förmedla kunskap till elever och dels delta i det sociala sammanhanget i fikarummet mellan lektionerna. I dessa två sammanhang kommer läraren troligtvis att agera på olika sätt. Om läraren spe-

lar samma roll inför sina elever vid ett flertal olika tillfällen uppstår ett *socialt samband* (ibid., s. 23), och eleverna kan då räkna ut hur läraren kommer agera i klassrummet.

För att skådespelaren ska kunna definiera den specifika situationen för sin publik krävs att skådespelaren upprätthåller en *fasad*. Fasaden består av två olika delar. Den första är *inramningen*, som inbegriper scenografi och rekvisita. Inramningen är platsbunden och kan exempelvis vara ett klassrum. Den andra är *personlig fasad*, som är fysiska attribut, som till exempel kläder, samt uppträdande. Dessa kan vara kopplade till skådespelarens ställning i samhället och ge en uppfattning om skådespelarens sociala status (Goffman, 1959/2009, s. 29-30).

Om de olika fasaderna befästs så pass mycket att de medför stereotyper och har en egen mening, utgör de en *kollektiv representation*. När en individ stiger in i en etablerad social roll kommer denne att upptäcka att det redan finns en specifik fasad för just den sociala rollen (ibid., s. 33). Då alla fasader redan finns måste skådespelaren välja en lämplig fasad bland de redan etablerade. Till exempel: när en lärarstudent börjar på sitt första jobb kommer denne upptäcka det finns ett antal olika "typer" av lärare och då måste lärarstudenten välja vilken av dess typer hen vill vara och således välja en fasad att upprätthålla.

Beroende av på vilken scen ett framträdande utspelar sig, kan framträdandet behöva anpassas till den rådande kontexten. Detta kallar Goffman (1959/2009) för *idealisering*, vilket innebär att skådespelaren förstärker eller döljer vissa aspekter av sig själv, för att göra sitt framträdande mer trovärdigt i sammanhanget (ibid., s. 39). Det kan exempelvis vara personen som kommer till socialtjänsten för att ansöka om ekonomiskt bistånd och tar på sig sina mest slitna kläder för att förstärka att hen är i behov av pengar.

Goffman (1959/2009) menar även att människan är styrd av skiftande impulser, som kan förändras hastigt. När vi är i rollen däremot, får vi inte påverkas av dessa skiftningar, då det kan förstöra det verklighetsintryck skådespelaren vill förmedla. För att skådespelaren ska kunna upprätthålla framträdandet, vid olika tillfällen, krävs en viss *mental byråkratisering* (ibid., s. 55-56). Skådespelaren måste således lära sig att kontrollera sina impulser, för att behålla rollens trovärdighet. Till exempel får läraren inte agera på känslor av frustration gentemot elever, utan måste lära sig att tygla dessa impulser för att behålla sin trovärdighet.

Ofta utförs ett framträdande i en begränsad region, exempelvis på ett kontor eller i en affär. Goffman (1959/2009) delar upp regionerna i tre kategorier: främre regioner, bakre regioner samt utsidan. I den *främre regionen* uppträder inte skådespelaren enbart för publiken, utan för hela regionen, genom att upprätthålla vissa normer (ibid., s. 97-98). Exempelvis när en socionom hämtar sin klient i ett vänterum, sker uppträdandet inför fler än den specifika klienten. Den *bakre regionen* är en plats med anknytning till ett framträdande i vilken skådespelaren kan lägga bort sin fasad, vila från rollgestalten och koppla av (ibid., s. 102), exempelvis i personalrummet. Om en grupp skådespelare befinner sig i de bakre regionerna kan de även tala om publiken på ett sätt de aldrig skulle göra om den var närvarande. Detta kan jämföras med ett personalmöte. På *utsidan* finns de utomstående, de som befinner sig

utanför både den främre och den bakre regionen (ibid., s. 120), exempelvis de som promenerar på gatan utanför kontoret.

Goffman (1959/2009) beskriver tre sätt för en grupp av skådespelare att upprätthålla en framgångsrik rollframställning. Det första är *dramaturgisk lojalitet*, i vilken skådespelarna måste agera som om de accepterat vissa moraliska förpliktelser. Exempelvis får skådespelarna inte förråda övriga medlemmars hemligheter. Det andra är *dramaturgisk disciplin*, som måste bevaras under rollframställningen. Detta innebär att aktören å ena sidan måste vara fördjupad i den roll hen spelar och å andra sidan ha en känslomässig distans till framträdandet, så hen kan ta itu med oförutsedda dramaturgiska inslag. Exempelvis måste läraren vara fokuserad på sin roll i klassrummet, samtidigt som hen är så pass bekväm i sin roll att hen kan hantera om en elev gör något oförutsägbart. Det tredje är *dramaturgisk försiktighet*, vilket handlar om planering. Skådespelarna måste i förväg bestämma det lämpligaste sättet att framträda på. Om detta inte görs, kan framträdandet störas eller missförstås (ibid., s. 186-190).

Sammanfattningsvis beskriver det dramaturgiska perspektivet människans förmåga att i olika situationer framhäva vissa sidor av sig själv och på så sätt styra de intryck publiken får av skådespelaren. I detta sammanhang används denna teori för att, utifrån våra resultat, förstå vilka etiska egenskaper som ska framhävas i yrkesrollen för att framstå som en god socionom.

4. Metod

I kapitel 4.1 presenteras de metodologiska överväganden som gjorts i arbetet med denna uppsats. I kapitel 4.2 presenteras uppsatsprocessen. I kapitel 4.3 förs en metoddiskussion kring hur dessa val har påverkat processen och uppsatsen.

4.1 Metodologiska ramar och överväganden

4.1.1 Forskningsmetod och forskningsdesign

Vid genomförandet av vår undersökning använde vi oss utav en kvantitativ forskningsmetod. Denna kombinerade vi med ett deduktivt synsätt på relationen mellan teori och empiri. Detta innebär att teorin fungerade som vägledning i arbetet med denna uppsats (Bryman, 2002/2011, s. 151). Teorierna i arbetet med denna uppsats var den etiska teorin dygdetik samt sociologen Erving Goffmans (1959/2009) dramaturgiska perspektiv.

Insamlingen av empiri skedde med hjälp av en tvärsnittsdesign. Vid användandet av en tvärsnittsdesign samlar forskaren in empiri från mer än ett fall, med syftet att komma fram till en uppsättning kvantitativa eller kvantifierbara data. Dessa ska ha koppling till flera variabler som sedan undersöks för att forskaren ska kunna upptäcka mönster i hur respondenterna har svarat (Bryman, 2002/2011, s. 64). I vår uppsats representerar varje respondent ett fall och hur de besvarat enkäten påverkar de mönster vi kunnat utröna vid bearbetning av materialet. Vid användande av tvärsnittsdesign ska empirin också samlas in vid en specifik tidpunkt, för att resultatet ska anses vara giltigt. Vi samlade in vår data under tolv dagar i mars, 2015.

När tvärsnittsdesign används och datainsamlingen sker med hjälp av enkäter, brukar datainsamlingsstrategin definieras som en surveyundersökning (Bryman, 2002/2011, s. 65). Detta är vad vi har gjort i denna studie.

4.1.2 Insamlingsteknik

I genomförandet av denna uppsats använde vi oss av enkäter, då det är ett typiskt instrument för att samla in data i en tvärsnittsdesign. Vi gjorde även detta då vi ville ha in ett större material än vad vi hade kunnat få om vi exempelvis hade genomfört intervjuer. Vi använde oss utav både gruppenkäter och webbenkäter (se 4.2).

En fördel med enkättekniken var att vi fick in relativt många svar, samtidigt som materialet fortfarande var hanterbart inom ramarna för examensarbetet. Enkättekniken svarade även bättre till vårt syfte, då vi undersökte respondenternas åsikter inom det valda området och inte respondenternas upplevda erfarenheter. Vid genomförandet av intervjuer riskerar forskaren att medföra en intervjuareffekt, baserad på hur denne ställer frågorna. Vid användande av enkäter är det dess utformning som riskerar att medföra en annan typ av intervjuareffekt, baserad på hur frågorna ställs i enkäten. Dock är denna typ av intervjuareffekt begränsad, då samtliga respondenter svarat på samma frågor. Således blir en

eventuell intervjuareffekt genomgående i enkäterna, till skillnad från intervjusituationen där frågor kan ställas på olika sätt till olika respondenter och i större utsträckning påverka respondenternas svar.

Gällande utformningen av enkäterna menar Bryman (2002/2011, s. 230) att det är viktigt att inte ställa för många öppna frågor, då respondenterna sällan vill skriva för mycket i sina svar. Vi undvek därför att använda oss utav fritextfrågor. Det finns även vissa etiska aspekter i hur frågorna och svaren i en enkät är utformade. Det finns en risk att frågorna kan upplevas som ledande, vilket vi har försökt undvika genom att grunda våra enkätfrågor gällande de etiska egenskaperna i det dokument som Akademikerförbundet SSR gav ut 2013. På så sätt har vi inte själva valt vilka egenskaper vi tycker är viktiga för socionomer, som respondenterna sedan fått ta ställning till, utan använt oss av ett officiellt dokument från ett av socionomernas fackförbund. Vi formulerade en så kort enkät som möjligt, för att minska risken för "enkättrötthet" (ibid., s. 228).

Nackdelen med att använda enkäter var att det fanns en begränsad möjlighet att hjälpa de svarande om de hade undringar gällande frågorna i enkäten. En annan nackdel med enkäter var att det inte gick att ställa följdfrågor till respondenterna, vilket innebär att vi inte fått ta del av relevanta och intressanta poänger i deras resonemang (Bryman, 2002/2011, s. 229).

En annan risk vid användandet av enkäter var bortfallet, som oftast är större vid enkätundersökningar än vid intervjuer. Mangione (1995, refererad i Bryman, 2002/2011, s. 231) menar att bortfallet inte bör överstiga 40%, då räknas resultatet som "knappt godkänt". För att få så många svar som möjligt följde vi Brymans (2002/2011, s. 231-232) rekommendationer. Dessa gjorde att vi formulerade ett introduktionsbrev som förklarade syftet med undersökningen, skapade en lagom lång enkät med tydlig design samt skapade frågor som vi hoppades skulle vara av intresse för respondenterna. Vi skickade även ut en påminnelse för att få fler respondenter att besvara vår webbenkät.

4.1.3 Urval och bortfall

Målpopulationen är den grupp som vi hade valt att undersöka om vi haft obegränsat med tid och resurser. I vår undersökning består målpopulationen av alla socionomstudenter i Sverige. Rampopulation är den del av målpopulationen som det, av praktiska skäl, är mer rimligt att undersöka inom befintliga ramar. I vårt fall utgörs rampopulationen av alla socionomstudenter i Stockholm (Elofsson, 2005, s. 63).

Utifrån rampopulationen har vi gjort ett stickprovsurval (Bryman, 2002/2011, s. 179), då vi valt att genomföra studien på samtliga studenter på en av de högskolor som examinerar socionomer i Stockholm: Ersta Sköndal högskola. Ett stickprovsurval består av den del av populationen som valts ut för en undersökning (ibid., s. 179). Bryman (ibid., s. 193) menar att om populationen i stor utsträckning är homogen, krävs ett mindre urval än om den är heterogen, för att urvalet ska vara representativt.

Enligt uppgifter från ansvariga på skolan var 201 elever inskrivna på de tre olika terminerna (A. Hedenberg, personlig kommunikation, 6 mars 2015). Vårt bruttourval var således 201 personer, medan vårt nettourval blev 151 personer. Nettourvalet bestod av de personer som varit tillgängliga under de

föreläsningar vi besökte samt de som hade möjlighet att svara på den webbenkät vi skickade ut. Totalt besvarade 116 personer enkäten.

Bortfallet består utav de personer som inte deltagit i undersökningen av olika anledningar: dels de som själva valt att inte delta, dels de inte nåtts av enkäten. Det totala bortfallet, baserat på nettourvalet, som var 151 personer, uppgår till 35 personer eller 23,2%. Detta innebär att svarsprocenten på vår enkätundersökning är "bra", enligt Mangione (1995, refererad i Bryman, 2002/2011, s. 231).

4.1.4 Avgränsningar

Studien är avgränsad till Stockholm och Ersta Sköndal högskola, där de befintliga tre socionomklasserna deltagit. Vi har även valt att i studien definiera socionomens yrkesroll och arbetsfält i dess bredaste mening. Ingen distinktion görs mellan olika befattningar eller arbetsuppgifter som socionomen kan ha. Däremot görs en avgränsning rörande de personer en socionom möter i sitt arbete: brukare, chefer, kollegor och personer som arbetar på andra organisationer eller myndigheter.

4.1.5 Förförståelse

Vår förförståelse är grundad i att vi båda är socionomstudenter vid den skola vi valt att genomföra vår undersökning vid. Därigenom har vi både ett band till skolan, dess lärare och elever. Vi har även läst den större delen av socionomprogrammet och är på så sätt på väg att bilda oss egna uppfattningar om hur vi tycker att en socionom bör vara i sin yrkesroll, vilket kan påverka hur vi uppfattar respondenternas svar.

4.1.6 Forskningsetik

Inför genomförandet av vår undersökning har vi tagit del av *Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor*, även om det inte är ett krav för uppsatser som skrivs på kandidatnivå. Vi har istället utgått ifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer från 2002. I detta dokument presenteras fyra allmänna huvudkrav. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (ibid., s. 6).

Med det första kravet, informationskravet, menas att forskaren ska informera deltagarna om forskningens syfte (Vetenskapsrådet, 2002, s. 7). Då vi gav både muntlig och skriftlig information om vårt syfte med undersökningen uppfyllde vi detta krav. Muntligt, då vi under de föreläsningar vi besökte, berättade för studenterna om oss själva samt syftet och skriftligt, då all information fanns i vårt introduktionsbrev till enkäten.

Det andra kravet, samtyckeskravet, innebär att deltagarna själva bestämmer om de vill delta i undersökningen eller inte. Detta krav har vi uppfyllt genom att vara tydliga med att, muntligt och skriftligt, informera respondenterna om att deras deltagande i studien var frivilligt samt att de fick avbryta sitt deltagande när de ville (Vetenskapsrådet, 2002, s. 9). Samtycke till undersökningen gavs genom att fylla i enkäten.

Det tredje kravet, konfidentialitetskravet, innebär att uppgifterna som lämnas av respondenterna ska behandlas med största möjliga konfidentialitet samt att uppgifterna ska förvaras på ett sådant sätt

att ingen obehörig kan ta del av dem (Vetenskapsrådet, 2002, s. 12). Detta krav har tillmötesgått på så sätt att endast vi i forskningsteamet tagit del av dem samt att enkätsvaren placerades i mappar som förvarades på undangömda platser i våra hem. Detta krav har även tillgodosetts på så sätt att vi under bearbetning av empiri, vilket skedde i skolans lokaler, var noggranna med att inte lämna statistikprogrammet eller empirin tillgänglig för obehöriga.

Det fjärde och sista kravet är nyttjandekravet, vilket innebär att våra insamlade uppgifter endast får användas för detta forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2002, s. 14). Vi tog hänsyn till detta krav genom att förstöra enkäterna samt radera SPSS-filen, när studien var färdig. På så sätt kommer inte uppgifterna kunna nyttjas på annat sätt än genom denna uppsats.

4.1.7 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Reliabilitet rör frågan om undersökningens resultat blir detsamma vid en ny undersökning. Det innebär att de begrepp som används vid utformningen av exempelvis mätinstrument är konsistenta (Bryman, 2002/2011, s. 49). I vår undersökning kan dessa begrepp utgöras av dygderna, de etiska egenskaperna. Exempelvis finns dygden *mod* både i Aristoteles dygdelista och i det dokument som Akademikerförbundet SSR gav ut 2013. Det sistnämnda dokumentet innehåller etiska egenskaper som är lika aktuella idag, fem år senare. Att dygderna till stor del är konsistenta blir således tydligt. Även om definitionen av de etiska egenskaperna kan förändras över tid, så tar det lång tid innan dygderna laddas med nya innehåll. Då våra respondenter dels lever i samma tidsperiod och dels går på samma utbildning vid samma tidpunkt blir det sannolikt att de kommer att definiera de givna etiska egenskaperna på ungefär samma vis. Reliabiliteten i denna undersökning bör således vara hög.

Reliabiliteten inbegriper även resultatets replikerbarhet, alltså huruvida undersökningen skulle kunna genomföras på samma vis vid en annan tidpunkt och få samma resultat (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen, 2011, s. 104-105). I vår undersökning har vi strävat efter att tillmötesgå replikerbarheten genom att föra en metoddagbok, i vilken våra metodologiska ställningstaganden finns med. Även mätinstrumentet, enkäten, samt tillvägagångssättet antecknades i denna metoddagbok. Denna har vi sedan presenterat så noggrant som möjligt i detta metodkapitel, för att redovisa för hur vårt arbete gått till och därmed möjliggöra en replikation.

Validitet rör frågan om vi fått svar på det vi ämnat undersöka. Validiteten speglar giltigheten i vår undersökning, utefter hur pass väl operationaliseringen mellan den teoretiska förståelsen och de mätbara frågorna gått till. För att validiteten ska anses vara hög bör undersökningen innehålla så få systematiska fel som möjligt (Djurfeldt et al., 2011, s. 104). Begreppet validitet går att dela in i fyra delar. Dessa är begreppsvaliditet, intern validitet, extern validitet samt ekologisk validitet. Begreppsvaliditet handlar om huruvida de begrepp som används vid en undersökning faktiskt mäter det forskaren tänker sig mäta med begreppet. Hög begreppsvaliditet förutsätter därför reliabiliteten i begreppen, alltså att begreppens innebörd är stabila över tid (Bryman, 2002/2011, s. 50). I vår studie om socionomstudenternas åsikter kring hur en socionom bör vara i sin yrkesroll, har vi använt de etiska egenskaperna för

att ge svar på denna fråga. Med utgångspunkt i det dygdetiska perspektivet är således begreppsvaliditeten hög då de etiska egenskaperna rör just hur du bör vara.

Den interna validiteten rör tillförlitligheten i slutsatser, alltså om påstådda orsakssamband mellan variabler faktiskt existerar (Bryman, 2002/2011, s. 50-51). Vi har försökt vara noga med att inte hävda några slutsatser eller samband där materialet varit för litet för att egentligen säga något. Vi har även försökt låta materialet tala för sig självt och inte övertolka det genom att vara realistiska i arbete med analys och slutsatser.

Extern validitet rör generaliserbarhet. I vår uppsats rör detta frågan om vi skulle få liknande resultat om vår enkät skulle delas ut till en annan grupp socionomstudenter (Bryman, 2002/2011, s. 51). Generaliserbarheten är viktig vid användandet av en tvärsnittsdesign. Då vårt stickprovsurval utgör en del av socionomstudenterna i Stockholm, skulle vi kunna generalisera vårt resultat till denna region. Generaliserbarheten är möjlig då vi ser ett mönster i hur våra respondenter svarat, oberoende av deras svar på bakgrundsfrågorna (se 5.1 och 5.2).

Den ekologiska validiteten rör huruvida det valda insamlingsinstrumentet faktiskt kan fånga de åsikter som det avser mäta. Då vi har ämnat undersöka socionomstudenternas åsikter, och respondenterna har fyllt i enkäten i rollen som studenter anser vi att den ekologiska validiteten är god i vår undersökning. Att respondenterna faktiskt har varit i rollen som studenter vid insamlingen har vi försäkrat oss om genom att i två klasser dela ut enkäten på högskolan i anslutning till studenternas föreläsningar samt till den tredje klassen skicka webbenkäten via högskolans läroplattform. Detta innebär att den tredje klassen, för att kunna fylla i enkäten, oavsett vart de befann sig fysiskt, var tvungna att logga in på högskolans läroplattform och därmed träda in i rollen som studenter (Bryman, 2002/2011, s. 51).

4.2 Tillvägagångssätt

Redan från början i uppsatsarbetet var vi intresserade av att undersöka hur socionomstudenter relaterar till professionen. Utifrån detta gjorde vi litteratursökningar kring hur socionomen bör vara. Vi fann Akademikerförbundet SSR:s (2013) dokument med etiska riktlinjer för socialarbetare. Detta dokument medförde att vi till en början ville fokusera på hur etiska principer efterföljs inom socialt arbete, men landade till slut i vår första idé om socionomen som individ: hur bör denne vara? Vi fann litteratur som kretsade kring etik, dygder och bemötande (se 4.2.2). Utifrån detta valde vi att utgå ifrån de etiskt värdefulla personegenskaper som presenteras i Akademikerförbundet SSR:s (2013) dokument, då dessa beskriver vår forskningsfråga om hur socionomen bör vara i sin yrkesroll samt att detta dokument framstod som ett av de enda i sitt slag för socionomer i Sverige. Vi bestämde oss för att göra en kvantitativ studie, dels för att det passade vårt ämnesval men också för att nå ut till ett större antal respondenter (se 4.1.1).

Tillgängligheten till Ersta Sköndal högskola bidrog till varför vi valde att genomföra studien enbart där. För att få tillträde till socionomklasserna på Ersta Sköndal högskola formulerade vi ett mejl till

studierektor Anna Carlstedt och bad om att få namn och mejladresser till de terminsansvariga på skolan. Hennes mejladress fann vi via Ersta Sköndal högskolas hemsida (<http://www.esh.se>). Vi skickade ett mejl till studierektorn, trots att vi redan hade kunskap om vilka lärare som var ansvariga på respektive termin, för att genomföra undersökningen på ett sådant sätt som vi skulle göra om undersökningen ägt rum på en annan högskola. Detta för att försäkra oss om att vår undersökning inte gick att genomföra enbart för att vi studerade vid den givna skolan, det vill säga, som ett steg i att vara transparenta samt för att förbättra studiens replikerbarhet. Vi fick svar från Annette Hedenberg, handläggare på högskolan, med namn på de terminsansvariga samt uppgifter om hur många elever som var inskrivna på respektive termin. Därefter skickade vi ett mejl till samtliga tre terminsansvariga för att få tillträde till klasserna samt bestämma en dag och tid då vi kunde lämna ut våra enkäter. De terminer som var pågående under den aktuella perioden var termin två, fyra och sex. Till termin två skulle vi få tillträde till en föreläsning som sedan ställdes in. Vi blev tvungna att boka om tiden för utdelning av enkäter och ville göra detta så snart som möjligt, för att insamlingen från alla terminer skulle ske inom ungefär samma tidsram. Under det nya datumet befann sig klassen i en tentaperiod, vilket troligtvis påverkade att många var frånvarande vid insamlingstillfället. Dock träffade vi på ett tiotal studenter som befann sig i datasalen under samma tidpunkt, som vi skulle dela ut enkäterna till deras klass, och bad dem fylla i enkäten. Totalt besvarade 31 personer på termin två enkäten. Termin fyra hade en obligatorisk föreläsning vid vilken många var närvarande och insamlingen resulterade i 47 enkätsvar.

Tanken från början var att enbart delat ut gruppenkäter till samtliga terminer. Dock befann sig termin sex mitt i C-uppsatsskrivandet och det var endast ett femtontal närvarande vid den storgruppshandledning som vi fått tillgång till för datainsamling, trots att vi via klassens interna Facebookgrupp uppmärksammat att vi skulle dela ut enkäter vid detta tillfälle. Vi beslutade oss då för att konstruera en webbenkät via Googles enkätprogram, för att nå termin sex. Denna skickades ut till samtliga studenter som var registrerade på termin sex på högskolans läroplattform It's learning under samma dag. Vi uppmärksammade även webbenkäten i den interna Facebookgruppen samt skickade ut en påminnelse via It's learning tre dagar efter de fått enkäten första gången. Webbenkäten var öppen i totalt åtta dagar och resulterade i 38 svar. Datainsamlingen pågick i sammanlagt tolv dagar under mars månad.

Under denna period hade vi även vår första handledning och uppmärksammades på att det fanns ett etiskt perspektiv genomgående i vårt arbete, men att det var outtalat. Därefter valde vi att lyfta in detta perspektiv mer aktivt i uppsatsen och läste till oss kunskap om moralfilosofi och dygdetik samt valde att lägga till dygdetiken som analysteori. Vi fortsatte även att studera Goffmans (1959/2009) dramaturgiska perspektiv, vilket varit vårt första teorival. Vi lyfte även in texter från Gunilla Silfverberg (2005a) och Ola Sigurdson (2001) i detta skede, se vidare 4.2.1.

4.2.1 Sökning och val av litteratur

För att finna artiklar, rapporter och uppsatser till vår undersökning använde vi oss utav följande databaser: Google Scholar, SwePub, DiVA, Libris samt de internationella databaserna som var tillgängliga via Ersta Sköndal högskolas biblioteks webbplats. Vi använde oss utav en mängd olika sökord i olika

kombinationer. Dessa sökord var: socionom, etik, socialarbetare, ideal, yrkesetik, egenskaper, dygder, person, yrke, socialt arbete, student samt "hur en socionom bör vara". Utifrån dessa sökord valde vi ut texter som vi ansåg vara mest relevanta för vår undersökning. De flesta sökningarna gav inte några träffar, då vi försökte hitta forskning som låg så nära vår forskningsfråga som möjligt. Av de sökningar som gav träffar, som var av viss relevans, valde vi bort många, då de var på väg i en annan riktning, se nedan. Via Google Scholar fick vi tusentals träffar på vissa sökord och då läste vi inte igenom alla utan försökte finna mer begränsade sökord. Detta gällde även de övriga databaserna. Då sökningarna med ordet "etik" gav väldigt många träffar valde vi att begränsa oss till litteratur skriven av svenska etiker, som vi fått tips om från lärare på högskolan samt som tidigare ingått i kurslitteraturen. Däremot valde vi att presentera International Federation of Social Workers (IFSW, 2012) dokument med etiska riktlinjer, då detta dokument är grund till det dokument som författats utav Akademikerförbundet SSR. Det svenska fackförbundet är medlem i IFSW och de svenska riktlinjerna är således baserade på de internationella.

Exempelvis fann vi studier som berörde hur det är att arbeta som socionom, både som nyutexaminerad och pensionerad. Vissa träffar var väldigt specifika inom sitt område. Vi fann studier riktade mot specifika yrkeskategorier, som till exempel sjukhuskuratorer eller skolkuratorer och hur de ska behandla en viss typ av klientgrupper. Vi hittade även studier som rörde yrkesutövares tankar om sin utbildning, i retrospektiv. Dessa valde vi bort, då vi ansåg att de låg för långt ifrån vårt ämne. Under litteratursökningen fann vi även en rad examensarbeten som berörde socionomstudentens empatiska förmåga och om denna förändras under utbildningens gång, i vilken utsträckning kvinnliga och manliga socionomstudenter har ett olika etiskt tänkande samt en kandidatuppsats som undersökte i vilken utsträckning det sker olämpligt bemötande i socialtjänsten. Dessa tre kandidatuppsatser var från början en del av vår tidigare forskning men togs sedan bort, då vi fann annan relevant litteratur, skrivna av kända svenska etiker, som vi ansåg vara av större vikt. Vi fann även en rapport från Socialstyrelsen som berörde hur etikfrågor behandlas inom socialtjänsten, men då den främst berörde olika tillvägagångssätt för att göra detta, valde vi bort även denna rapport. Vi har i övrigt inte gjort så många sökningar i de internationella databaserna, då socionomens yrkesroll är begränsad till Sverige. Yrken med liknande arbetsuppgifter finns på andra platser i världen, men med andra titlar.

När vi sökte på orden socialarbetare och yrkesetik i databasen Libris fann vi rapporten *Praktisk klokhet: Om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik* av Gunilla Silfverberg (2005b), som presenterades i kapitel 2.4. Denna rapport valde vi att ha med som tidigare forskning, då den till stor del relaterade till vårt ämne, då den berör dygdetikens funktion i omsorgsyrken.

För att finna ytterligare litteratur skickade vi även ut ett meddelande i en sluten grupp för socionomer på Facebook (Socionom), där vi bad om litteraturtips kring vårt ämne. Därifrån fick vi tips om riktlinjerna från Akademikerförbundet SSR, International Federation of Social Workers samt Erik Blennbergers böcker rörande etik i socialt arbete. Dessa återkom även i våra databassökningar. Erik Blennberger har även varit med och framställt Akademikerförbundet SSR:s etiska kod för socialarbe-

tare. I detta dokument finns ett flertal referenser till hans bok *Etik i socialpolitik och socialt arbete* från 2005. Därigenom valde vi att ta del av den boken, men även han senare utkomna bok *Bemötandets etik* (2013). Den senare, då bemötandet är en viktig aspekt av det sociala arbetet. Dessa två böcker presenterades i kapitel 2.1.

För att ytterligare problematisera ämnet och fördjupa vår diskussion valde vi att i uppsatsens slutskede lyfta in ett kritiskt perspektiv på etik i socialt arbete: Bengt Börjesons (2001) text *Varning för etik* ur antologin *Utan fast punkt*. Denna text fick vi tips om från en av skolans lärare. Efter tips googlades titeln och vi tog del av texten via databaserna Diva och Libris. Texten presenterades i kapitel 2.5.

4.2.2 Val av teori

Valet av Erving Goffmans (1959/2009) dramaturgiska perspektiv som analysteori kommer ifrån vår tanke om socionomens *yrkesroll*. Detta sociologiska perspektiv studerar hur människan formas och ändrar sig beroende av kontext. Det är även en teori vi känt till sedan innan och när vi läste den på nytt insåg att den skulle vara intressant att utgå ifrån i vår undersökning Även den tidigare forskningen har öppnat våra ögon för det dramaturgiska perspektivet. Exempelvis ser vi Goffmans begrepp speglas i Erik Blennbergers böcker, när den senare talar om yrkesroll, profession och företräddandet av denna. Denna spegling kan komma av att det sociala arbetet är ett tvärvetenskapligt område, där många olika vetenskaper faller in, och sociologin är en utav dem. Eftersom socionomen är en person i en privat kontext och en person i den professionella kontexten, ändras dennes roll beroende av vilken kontext denne befinner sig i. På arbetsplatsen måste socionomen vara en sådan person som passar in i yrket och därmed lyfter denne fram aspekter av sig själv som är relevanta och väsentliga i yrkesrollen. Detta gör att den dygdetiska teorin blir relevant i sammanhanget, då även den handlar om att framhäva och förvärva sådana egenskaper som är värdefulla för socionomen i dennes yrkesroll.

Vi kom i kontakt med det dygdetiska perspektivet efter att ha läst Erik Blennbergers (2013) bok *Bemötandets etik*, där han nämner dygdelistor från olika perioder. Utifrån detta har vi forskat vidare i begreppet dygdetik och utvecklade vårt resonemang kring det utifrån Gunilla Silfverbergs (2005a) bok *Ovisshetens etik*, som vi fick tips om från en lärare på skolan.

Även om de två teorierna, Goffmans (1959/2009) dramaturgiska perspektiv och dygdetiken, har olika förutsättningar och perspektiv, går de inte emot varandra. Dygdetiken tar vid där Goffman beskriver människans olika *fasader* och dess *idealisering*, alltså människans förmåga att framhäva vissa sidor av sig själv i olika situationer, för att förstärka sin roll. Dygdetiken relaterade även till vårt syfte, om hur socionomen *bör vara*. Dygdetiken kretsar kring just *förvärvandet* av etiska egenskaper, eller dygder. Det handlar om att bli en god människa, inom en specifik kontext, och för att kunna bli en god människa välja vad som ska framhävas och förvärvas. I detta sammanhang: vilka etiska egenskaper ska framhävas för att bli en god socionom?

4.2.3 Enkätens utformning

Enkäten (*bilaga 4*) bestod utav 14 frågor, varav de första nio var bakgrundsfrågor. I första bakgrundsfrågan fick respondenterna definiera sitt kön utifrån tre kategorier: kvinna, man och annat. Den tredje kategorin valde vi att ha med för att inkludera alla studenter, oberoende av könstillhörighet. Den andra bakgrundsfrågan berörde respondenternas ålder, vilken de fick fylla i själva med siffror. Detta beslut fattade vi då vi inte var säkra på vilket åldersspann som fanns på skolan och om vi från början skapade kategorier, skulle dessa riskera att bli för många eller för få. I den tredje bakgrundsfrågan fick respondenterna själva skriva in vilken termin på socionomprogrammet de för tillfället befann sig på. Fråga ett till tre fanns med i enkäten för att de är klassiska bakgrundsfrågor samt för att vi ansåg att det var intressanta variabler att ha med i undersökningen.

I den fjärde bakgrundsfrågan fick respondenterna svara ja eller nej på frågan om de haft praktik inom socionomutbildningens ramar. I den femte bakgrundsfrågan fick respondenterna svara på om de tidigare arbetat inom det sociala arbetsfältet. Svarade de ja på denna fråga, fick de i fråga sex svara på i ungefär hur många år de gjort detta. I den sjunde bakgrundsfrågan fick de svara ja eller nej på frågan om de själva varit i kontakt med socialt arbete i rollen som brukare. Frågorna fyra till sju fanns med i enkäten för att vi skulle kunna utröna om det skiljde sig åt i värderingen av de etiska egenskaperna beroende av vilken tidigare erfarenhet respondenterna haft av det sociala arbetet.

I den åttonde frågan fick respondenterna ta ställning till om de tycker att det finns ett specifikt sätt för socionomen att vara på i sin yrkesroll. De fyra svarsalternativen var: ja, absolut; ja, delvis; nej; nej, absolut inte samt vet inte. Denna fråga syftade till att undersöka om respondenterna tyckte det var viktigt med de etiska egenskaperna. I den nionde och sista bakgrundsfrågan fick respondenterna svara på i vilket sammanhang de ansåg att det var viktigast för socionomen att ha dessa egenskaper. De olika sammanhangen som gavs som alternativ var: i kontakt med chef, i kontakt med kollegor, i kontakt med brukare/klienter samt i kontakt med andra organisationer eller myndigheter. Denna fråga fanns med i enkäten för att undersöka i vilken kontext de etiska egenskaperna är viktigast.

I resterande fem frågor, fråga 10-14, bad vi respondenterna ta ställning till vilka tre, av 22, etiska egenskaper de tyckte var viktiga för socionomen att ha i olika kontexter. Att de fick ta ställning till tre etiska egenskaper, istället för exempelvis en, var att det kändes som ett rimligt antal att be respondenterna välja ut samt att de utgjorde ett passande material att sammanställa och analysera. De etiska egenskaperna är tagna ifrån Akademikerförbundet SSR:s (2013) etiska riktlinjer för socialarbetare, där de benämns som egenskaper av etisk medvetenhet och integritet samt egenskaper med en etisk dimension. I enkäten valde vi att inte ta hänsyn till Akademikerförbundet SSR:s indelning av de etiska egenskaperna, utan göra dem till en enhetlig lista. Kontexterna var desamma som i fråga nio: i allmänhet, i kontakt med chef, i kontakt med kollegor, i kontakt med brukare/klienter samt i kontakt med andra organisationer och myndigheter, vilka är inspirerade av de kontexter som Blennberger (2013) tar upp i boken *Bemötandets etik* (se kapitel 2.1). Dessa frågor fanns med i enkäten för att besvara våra frågeställningar.

4.2.4 Bearbetning och analys av data

Resultaten av enkäterna sammanställdes i statistikprogrammet SPSS. Webbenkäten laddades ner i ett Exceldokument, där enkäterna hamnade i nummerordning utefter inlämningsstid, vilken är samma som de sedan lades in i SPSS. Vi bestämde att även pappersenkäterna skulle numreras för att vi lättare skulle kunna gå tillbaka till dem ifall vi gjort något inmatningsfel. Numreringen av pappersenkäterna tog vid där webbenkäterna tog slut. För att undvika inmatningsfel användes ett papper som linjal för att säkerställa att enkäten avlästes korrekt. Alla enkätfrågorna matades in som variabler och gavs data-nivåer. Enkätens fem sista frågor, om de olika etiska egenskaperna, konstruerades i SPSS som "dummies". Detta innebär att dessa fem frågor bröts ner i vardera 22 "ja och nej"-frågor.

Vid behandlingen av pappersenkäterna kontrollerade vi att frågorna var ifyllda i enlighet med instruktionerna innan vi la in dem i SPSS. De som inte svarat i enlighet med våra instruktioner räknades som bortfall och matades in därefter. Om det uppstod otydligheter i handstil eller vilka egenskaper som var ikryssade eller om någon ändrat valet av etiska egenskaper och skrivit med bläckpenna, så valde vi att tillsammans se över den aktuella frågan och var vi överens om vilka svar som avsågs så lade vi in dessa. Detta blev fallet i alla dessa frågor, då det tydligt gick att utläsa vilka egenskaper som avsågs. Detta rör endast pappersenkäterna, då webbenkäten konstruerades på så vis att det inte gick att gå vidare i formuläret om frågan inte var korrekt ifylld.

När vi påbörjade arbetet med att sammanställa och analysera enkätsvaren insåg vi att de datanivåer vi hade, i kombination med våra frågeställningar, lämpade sig för frekvenstabeller och korstabeller. Vid användande av frekvenstabeller och korstabeller var det ointressant att presentera, och svårt att använda, en variabel som presenterade varje respondents individuella ålder. Istället valde vi att lägga till en variabel där tre kategorier formades utifrån respondenternas angivna åldrar. Dessa kategorier blev: 20-30 år, 31-40 år samt 41-57 år. Vi ville att kategorierna skulle inbegripa ett ungefär lika stort åldersspann. Den sista kategorin, 41-57 år, har dock ett större åldersspann än övriga kategorier, då så få respondenter uppgav att deras ålder var över 41 år. Ålderskategorierna gjorde databearbetningen lättare att genomföra samt innebar även att konfidentialiteten säkerställdes, då det blev svårare att koppla ihop en specifik respondent, med en utmärkande ålder, med ett visst svar.

Detsamma gjordes med frågan om hur många år respondenterna arbetat inom det sociala arbetsfältet. Inom denna kategori blev det totalt fem tidsspann: upp till ett år, 1-5 år, 6-10 år, 11-15 år samt 16 år och mer. I likhet med ålderskategorierna är dessa tidsspann baserade på de uppgifter respondenterna lämnat i enkäten och är konstruerade med strävan efter att hålla ett jämnt antal år inom varje kategori. Den första och den sista kategorin innehåller inte samma antal år som övriga kategorier. Dessa är skapade utefter vår tanke att det är skillnad på att ha jobbat upp till ett år och ett till fem år. Den sista kategorin, 16 år och mer, är i likhet med den sista ålderskategorin, 41-57 år, skapad med det begränsade antalet respondenter inom denna kategori i åtanke.

Därefter konstruerades frekvenstabeller i SPSS, vars resultat vi antecknade. Utifrån dessa siffror skapade vi diagram i Microsoft Word och Microsoft Excel. Diagrammen skapades utefter Djurfeldt,

Larssons och Stjärnhagens (2011, s. 379) rekommendationer om vilka diagram som bör användas beroende av datanivåer. Detta har gjort att frågorna på ordinal- och nominal datanivå presenteras i cirkeldiagram och stapeldiagram. De frågor som presenterats i cirkeldiagram berör respondenternas kön, om de haft praktik eller arbetat tidigare, om de varit brukare i socialt arbete samt i vilka sammanhang de anser att de etiska egenskaperna är viktigast. Frågorna rörande termin, om respondenterna tycker att det finns specifika egenskaper som socionomen bör ha i sin yrkesroll samt presentationen av de etiska egenskaperna är presenterade i stapeldiagram samt ålderskategorierna och antalet år inom det sociala arbetsfältet är presenterade i histogram.

Vi skapade även korstabeller där samtliga bakgrundvariabler, enkätens nio första frågor, ställdes mot de etiska egenskaper som värderats som tre viktigast i enkätens fem sista frågor. Även korstabellerna skrevs ned. Totalt blev det över hundra korstabeller, vilket vi ansåg var för många att presentera i uppsatsen. Till en början valde vi bort korstabellerna gjorda gentemot kön och praktik. Kön, då det är en snedfördelning i studenternas könstillhörighet, vilket gör att det inte går att generalisera den typen av kategorisering samt att det hotar konfidentialiteten då bara 17 uppgav att de var män samt en person definierade sig som annat. Bakgrundvariabeln praktik valdes bort, då bara en klass har haft praktik, vilket gör resultatet ointressant, då det innebär att vi enbart skulle studera resultatet från termin sex.

Efter tolkning av korstabellerna fann vi att de visade på två tydliga resultat: att hur respondenterna svarat på de olika bakgrundsvariablerna inte hade påverkat deras val av viktiga etiska egenskaper samt att den grupp som stack ut i sina svar var de som befann sig i det högsta åldersspannet. Baserat på detta valde vi ut fyra tabeller som fick illustrera detta resultat. Dessa fyra tabeller kommer ur kategorin *i allmänhet*. Vi valde dessa tabeller för att denna kontext relaterar till vår första frågeställning samt då den uppvisade samma tre etiska egenskaper som *i kontakt med brukare*, och då majoriteten av respondenterna i enkäten svarat att de etiska egenskaperna är viktigast just i kontakt med brukare (se *diagram 9*, kapitel 5.1). De mest tydliga och intressanta resultaten lyftes fram i ett eget kapitel, resultatsammanfattningen, vars syfte var att förtydliga samt att påminna läsaren om resultatet.

I vår analys valde vi att skilja de två olika teorierna åt i två kapitel, då de representerar två olika perspektiv på våra frågeställningar. Utifrån detta läste vi igenom de båda teorierna igen, parallellt med vårt resultat för att se vilka av teoriernas delar och begrepp som kunde användas för att förstå vårt resultat samt besvara våra frågeställningar. Därefter sammanfattades denna förståelse i kapitlet med slutsatser, där nio punkter presenterar vad vi kommit fram till i vår undersökning.

De slutsatser vi kom fram till i analysarbetet har tillsammans med den tidigare forskningen skapat diskussionspunkter, sådant som vi vill lyfta för att kunna ringa in våra frågeställningar ytterligare. Dessa har sedan diskuterats i kapitel 8.

4.3 Metoddiskussion

4.3.1 Metod, design och insamlingsteknik

Valet att genomföra en kvantitativ undersökning påverkade vilken typ av undersökning vi genomförde. Frågeställningar och syfte anpassades till metodvalet och så även insamlingsinstrumentet. Hade vi istället gjort en kvalitativ studie, skulle frågeställningarna ha varit inriktade på respondenternas egna berättelser och eventuellt ha fungerat som en pilotstudie för att fånga upp de egenskaper som studenterna lyfter fram som viktiga. Istället tog vi egenskaperna ifrån ett redan befintligt dokument, vilket passade den kvantitativa metoden bättre. Genom den kvantitativa ansatsen var teorierna med oss hela tiden, då den kvantitativa metoden utgår ifrån teori. På grund av detta valde vi i tidigt skede vilken teori vi skulle kunna använda oss av i arbetet med uppsatsen. Även denna aspekt var med och formade vårt insamlingsinstrument samt vårt syfte och våra frågeställningar, i form av ordval och språkbruk. Om vi hade arbetat induktivt, hade vi kanske valt andra teorier, vilka i sin tur skulle ha påverkat vårt arbete, våra resultat och framförallt vår analys. En annan forskningsdesign hade också påverkat resultatet, då den påverkar undersökningens fokus, insamlingsteknik och tillvägagångssätt.

Ett annat val som påverkade vår uppsats var insamlingstekniken. Valet av att genomföra en enkätundersökning påverkade vilken typ av data vi hade möjlighet att samla in. Som vi nämnde i kapitel 4.1.2, finns det för- och nackdelar med enkäten som instrument. Andra insamlingstekniker har andra för- och nackdelar och lämpar sig för insamling av annan typ av data. Genom en annan insamlingsteknik hade således annan typ av data samlats in, annat resultat nåtts och de facto hela undersökningen varit väsentligt annorlunda.

4.3.2 Enkätkonstruktion

I enkäten hade vi två frågor som i analysarbetet med materialet snabbt togs bort. Dessa två var fråga ett om kön samt fråga fyra om respondenterna gjort sin praktik inom socionomutbildningen. Att analysera materialet utifrån respondenternas könstillhörighet blev bristfälligt, då könsfördelningen på socionomprogrammen på Ersta Sköndal högskola var skev. Frågan om praktik valdes bort, då endast en termin gjort praktik. Hade vi haft möjlighet att rekonstruera enkäten hade vi troligtvis valt bort frågan om praktiken, då den kändes överflödigt vid dataanalysen.

Vi hade nog även konstruerat om enkätens fråga åtta och nio. I fråga åtta bad vi respondenterna ta ställning till om de tror att det finns vissa egenskaper en socionom bör ha i sin yrkesroll. De flesta svarade jakande på denna fråga. Om vi hade rekonstruerat enkäten hade vi nog även haft med denna förklaring: "om du svarar nej på denna fråga, behöver du inte besvara resten av enkäten", då de som svarat negativt på denna fråga antagligen inte hade något intresse av att besvara vilka etiska egenskaper de ansåg var viktigast. Fråga nio, som berörde i vilka sammanhang respondenterna ansåg att de etiska egenskaperna var viktigast, hade ett stort bortfall: 11%. Detta tror vi dels berodde på att instruktionen i frågan var otydlig samt att respondenterna tyckte att fler än ett sammanhang var viktigt. I vissa fall hade respondenterna nämligen besvarat frågan, där vi önskade ett svar, genom att kryssa i

flera sammanhang. Om vi haft möjlighet att rekonstruera enkäten, hade vi troligtvis varit tydligare med instruktionen eller lagt till ett alternativ där respondenten kunde välja alla sammanhang. Vi tror även att respondenterna kan ha besvarat denna fråga på ett vis som är socialt önskvärt, då 88,8% svarade att de etiska egenskaperna var viktigast i kontakt med brukare, se kapitel 5.1, *diagram 9*.

Enkäten var konstruerad så att respondenterna inte hade någon möjlighet att komma med egna förslag på egenskaper de tyckte var viktiga. Därför hade vi begränsad möjlighet att försäkra oss om respondenterna tyckte att de egenskaper de angivit faktiskt var viktiga, eller enbart viktigast av de egenskaper vi erbjöd som alternativ. Däremot visar det interna bortfallet att vissa av våra respondenter inte hade några problem med att visa att de tyckte att frågorna var felkonstruerade eller svåra att svara på. Dock var det endast ett fåtal som besvarade frågorna fel och utifrån detta förutsatte vi att det innebar att resterande respondenter inte delade dessa åsikter. En annan risk var att dessa respondenter bara var för artiga för att säga till.

4.3.3 Datainsamling

En möjlig aspekt var att vi fick tillstånd och tillträde att genomföra vår studie på grund av att vi gick på samma högskola som undersökningen genomfördes vid. I synnerhet kan detta vara en realitet i förhållande till de terminsansvariga som samtliga haft oss som elever. Då Ersta Sköndal högskola är relativt liten, fanns en sannolikhet att dess lärare visste vilka vi var. Vi försökte göra det vi kunde för att vår eventuella fördel skulle vara så liten som möjligt och det var vår förhoppning att studenter från andra högskolor skulle bli lika snabbt och bra bemötta som vi blev.

Vår datainsamling kan ha påverkats av att termin två befann sig i en tentaperiod när vi skulle dela ut enkäter till dem. Under den föreläsning vi besökte deltog endast ett tjugotal studenter. Detta gjorde att vi även bad studenter, från samma termin, som befann sig i datasalen besvara enkäten. Vi var tvungna att lämna dem obehagade, då vi skulle befinna oss på den inbokade föreläsningen ett visst klockslag. Då de besvarade enkäten på egen hand, i grupp, fanns en risk att de diskuterade frågorna med varandra under tiden vi var borta. Dock ansåg vi att detta var en risk värd att ta, annars hade vi förlorat tio värdefulla respondenter. Resultatet kan även ha påverkats av det faktum att en av terminerna fick en webbenkät skickad till sig. Denna enkät konstruerades på så vis att det inte gick att svara fel. Om en respondent kryssade i flera alternativ på vissa av frågorna eller valde att inte svarat alls, möttes de av ett felmeddelande och var tvungna att gå tillbaka och ändra sina svar. Då instruktionerna var tydligare i webbenkäterna resulterade detta i att de inte fick något internt bortfall, till skillnad från pappersenkäterna. Vid utdelning av gruppenkäterna fanns ingen möjlighet att övervaka respondenterna och kontrollera att de besvarat frågan i enlighet med instruktionerna, på samma sätt som det gick med hjälp av webbenkätens konstruktion.

4.3.4 Avgränsningar, urval och generaliserbarhet

Ytterligare ett val som gav vår undersökning riktning var de kategorier som vi valde att ha som grund i vår undersökning: i allmänhet samt i kontakt med chef, kollegor, brukare och andra organisationer och

myndigheter. Hade vi valt att avgränsa vår studie på ett annat vis hade undersökningen blivit anorlunda, då denna avgränsning påverkade frågeställningarna, vilka låg till grund för insamlingsinstrumentet. Hade studien avgränsats genom att välja en eller ett par specifika arbetstitlar en socionom kan ha, skulle således hela undersökningens tillvägagångssätt och resultat ha ändrats.

Det urval vi gjorde i förhållande till vår undersökning kan också ha påverkat vårt resultat. Möjligtvis kan det faktum att vi var studenter på skolan vid samma tidpunkt som undersökningen genomfördes ökat respondenternas villighet att delta i undersökningen.

Eftersom undersökningen genomfördes på en av tre högskolor i Stockholm som utexaminerar socionomstudenter och denna grupp är homogen, tror vi att vi skulle få liknande resultat om studien genomfördes på någon av de andra skolorna. Även om vissa resultat stack ut så såg vi ett mönster i hur respondenterna besvarade enkäten. De egenskaper som stack ut gjorde det med råge. Troligtvis skulle ett liknande mönster uppstå om undersökningen gjordes på Stockholms universitet eller på Södertörns högskola.

4.3.5 Forskningsetik

Gällande forskningsetiken i vår undersökning finns aspekter att diskutera. Trots att vi skickade med ett följebrev med enkäten, se *bilaga 3* respektive *4*, fanns en risk att studenterna inte läste igenom detta. Detta kan ha inneburit att studenterna hade en viss typ av socionomtitel i åtanke när de besvarade enkäten, trots att vi i följebrevet utförligt skrev att vi ämnade undersöka socionomen i allmänhet och inte utifrån en specifik yrkestitel. I detta följebrev stod det även att deltagandet var frivilligt, men kanske var det svårt att avböja att besvara en enkät om resten av klassen deltog. Därigenom blev det svårt att avgöra om studenterna helt och fullt samtyckte till att delta i enkätundersökningen. Eftersom webb-enkäten var konstruerad så att det inte gick att svara fel eller välja bort att svara på en fråga, fanns en risk att respondenterna började besvara enkäten men sedan avslutade, då de inte kunde hoppa över en fråga de inte ville besvara. Dock ansåg vi det vara positivt om de själva tog beslutet att inte fortsätta besvara enkäten, då det berör samtyckeskravet.

Då undersökningen gjordes på en relativt liten högskola, med drygt 200 inskrivna elever på det aktuella programmet, fanns även en viss riskaspekt när det gällde respondenternas anonymitet. Detta gällde speciellt de respondenter som inte definierade sig som kvinnor eller som befann sig i de äldre ålderskategorierna. Dessa personer var färre än övriga, vilket riskerade röja deras identitet. Detta var en aspekt vi formulerade i följebrevet samt muntligt för de klasser vi mötte på föreläsningar: vi menade att vi kunde garantera dem konfidentialitet men inte anonymitet. Dock valde vi att inte redovisa de frågor där det kunde bli allt för tydligt vilken respondent som svarat vad. Detta för att stärka respondenternas konfidentialitet så långt som möjligt.

4.3.6 Analys och teorier

Det främsta som påverkade vår möjlighet att analysera vårt material var det faktum att vi på fråga tio till 14, som rörde de etiska egenskaperna, skapade "dummies", vilket gjorde att de hamnade på en låg

datanivå. De gick således inte att analysera på så många sätt. Därför valde vi att göra korstabeller och frekvenstabeller på vårt material, då dessa två tabellverktyg går att använda vid analys av de lägre datanivåerna. Vi upptäckte vissa samband och likheter i de svar vi fått i enkäterna. Vi valde även att sortera in respondenternas ålder och de år de arbetat inom det sociala arbetet i olika kategorier, då det förenklade dataanalysen. Även detta kan ha påverkat vårt resultat i den bemärkelsen att kategorierna för respondenterna samman i grupper. Detta innebar att enskilda resultat inte gick att urskilja när dessa två variabler ställdes i korstabeller. Om vi hade formulerat dessa enkätfrågor, 10-14, annorlunda är det möjligt att högre datanivåer hade nåtts, vilket därmed möjliggjort andra typer av analyser än de som är representerade i denna studie.

En annan aspekt som är viktig att diskutera är vårt val av teorier. Detta då vi utgick ifrån två olika teorier med olika utgångspunkter, vilka tillsammans utgjorde en okonventionell kombination av teorier. Dock tyckte vi att det var intressant att ha två olika perspektiv, ett sociologiskt och ett moralfilosofiskt, på samma fenomen och tänkte att detta kunde göra vår analys intressantare samt ge den ett annat djup. Den kvantitativa, deduktiva ansatsen på vår undersökning innebar att valet av teorier spelade stor roll. Inte nog med att analysen av den insamlade empirin hade blivit annorlunda om en eller flera andra teorier hade valts: datainsamlingen, problemformulering, syfte och frågeställningar hade varit annorlunda då studien, om så varit fallet, hade utgått från helt andra begrepp. Teorierna genomsyrade hela undersökningen och påverkade alla aspekter i denna.

5. Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet av enkätundersökningen. I kapitel 5.1 presenteras och tolkas svaren på enkäten, per fråga. I kapitel 5.2 presenteras korstabeller gjorda i statistikprogrammet SPSS.

Detta innebär att respondenternas svar på enkätfrågorna, olika variabler, har ställts mot varandra för att utröna potentiella mönster i hur respondenterna har svarat. I kapitel 5.3 görs en kort sammanfattning av resultatet. Denna ligger till grund för analysen i kapitel 6.

5.1 Enkät svar

I detta kapitel presenteras resultatet från enkäten (*bilaga 4*). Av 201 inskrivna socionomstudenter på Ersta Sköndal högskola (A. Hedenberg, personlig kommunikation, 6 mars 2015) svarade 116 personer. Det totala bortfallet är alltså 42,2%. Dock har inte alla studenter haft möjlighet att besvara enkäten, då de av olika anledningar inte närvarat under de föreläsningar enkäterna delades ut på, eller inte nåtts av den webbenkät som delades ut till termin sex. Av de som haft möjlighet att besvara enkäten uppskattas bortfallet vara 23,2% (se 4.1.3).

Varje diagram i detta kapitel representerar svaren på varsin fråga i enkätundersökningen. Inom ramar för undersökningen finns även ett visst internt bortfall, som kommer att presenteras under varje diagram. Till det interna bortfallet inräknas i huvudsak de som har svarat på en fråga, men inte har följt de givna instruktionerna samt de som inte har svarat alls på en viss fråga.

I kapitlets första del, diagram ett till nio, presenteras respondenternas svar på bakgrundsfrågorna som de fått ta ställning till i enkäten. I kapitlets sista del redovisas insamlad data på enkätfråga tio till 14, vilka utgörs av fem diagram. I dessa frågor har respondenterna fått ta ställning till vilka *tre* av totalt 22 egenskaper som de anser vara viktigast att ha i allmänhet samt gentemot olika mottagare: chef, kollegor, brukare samt andra myndigheter och organisationer. I *diagram 15* presenteras en jämförelse mellan hur de olika etiska egenskaperna värderats i de olika kontexterna.

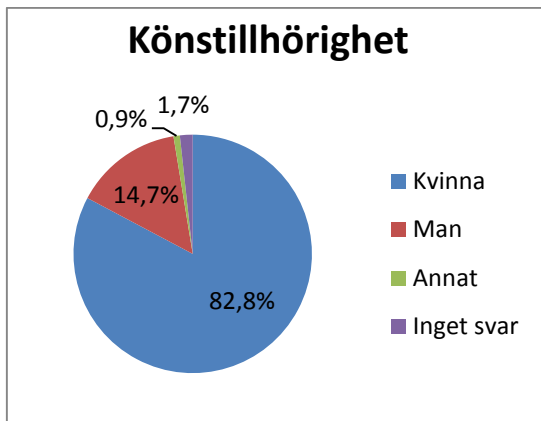

Diagram 1. Könstillhörighet.

Diagram 1 visar könsfördelningen bland respondenterna. Av de 116 respondenterna var det två som inte uppgav något kön, som alltså i denna fråga representerar det interna bortfallet. Det var 96 respondenter, 82,8%, som uppgav att de var kvinnor, medan 17 stycken, eller 14,7%, definierade sig som män. En person, 0,9% av respondenterna, valde alternativet annat.

Tolkningen av detta resultat är att socionomutbildningen är kvinnodominerad.

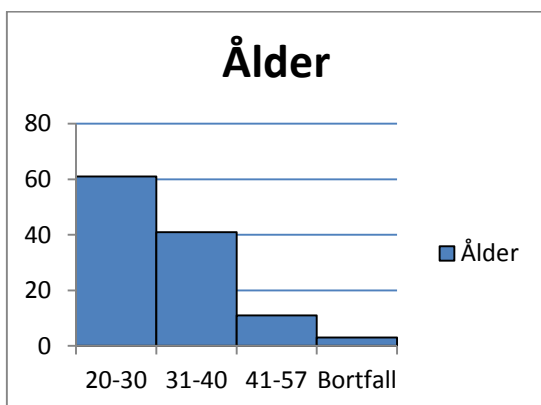

Diagram 2. Ålderskategorier.

Av diagram 2 går att utläsa åldersfördelningen hos våra 116 respondenter. Av respondenterna uppgav 61 stycken, 52,6%, att de är mellan 20 år och 30 år. Antalet personer mellan 30 och 40 år var 41 stycken, 35,3%, och de som är mellan 41 och 57 år var 11 stycken, 9,5%. Bortfallet på denna fråga är tre personer som utgör 2,6%, de som inte svarat alls samt de som inte uppgivit ett heltal.

Tolkningen av detta diagram är att majoriteten av de studerande vid socionomprogrammet på Ersta Sköndal högskola vid denna tidpunkt var mellan 20 och 30 år gamla, vilket är ganska okontroversiellt då det ofta är i denna ålder högskolestudier påbörjas. Dock finns ett relativt stort antal personer som är över 30 år på socionomutbildningen vid Ersta Sköndal högskola.

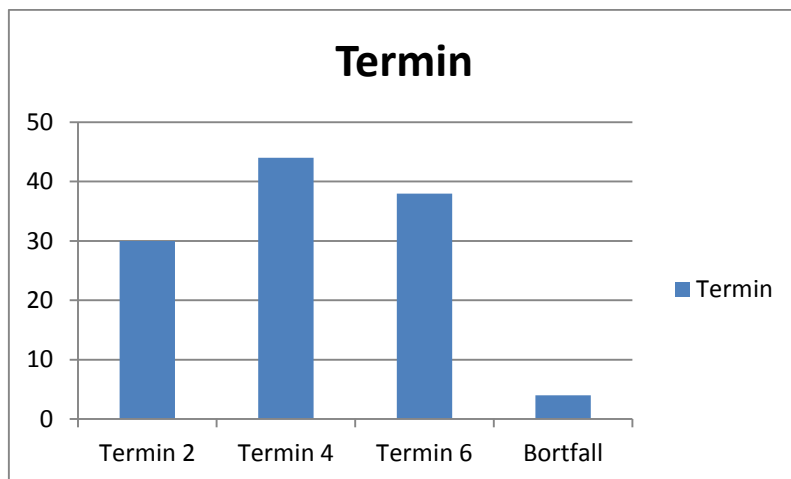

Diagram 3. Terminstillhörighet.

Av *diagram 3* går att utläsa vilken termin respondenterna går på. Av de som deltagit i enkäten går 30 personer, 25,9%, på termin två, 44 personer, 37,9%, på termin fyra samt 38 personer, 32,8%, på termin sex. Det interna bortfallet utgörs av fyra personer, 3,6%. I denna fråga utgörs det interna bortfallet av en person som inte har svarat på frågan samt tre personer som har fyllt i en termin som inte finns som officiell termin för socionomer på högskolan vid det aktuella tillfället.

Tolkningen av detta diagram blir att det inte är representativt för hur fördelningen mellan terminerna ser ut på högskolan egentligen, utan enbart visar terminsfördelningen av de som har svarat på enkäten. Olika omständigheter påverkade vilka som varit tillgängliga för vår undersökning, se 4.2 och 4.3.4. Detta gjorde att vi kom i kontakt med flest personer som är i mitten av sin utbildning, och minst antal av de socionomstudenter som är i början av sin utbildning.

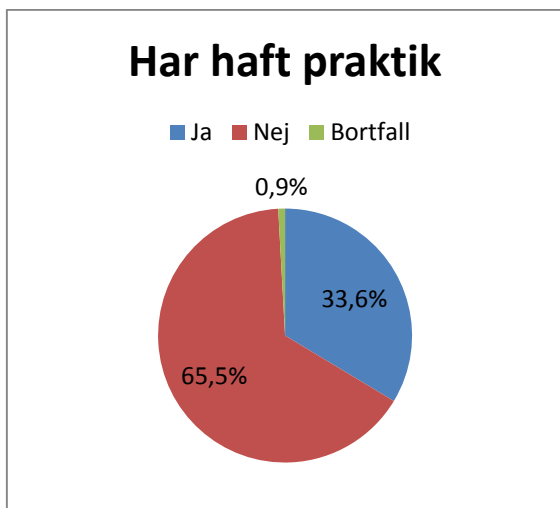

Diagram 4. Praktik.

Diagram 4 visar att 39 av respondenterna, 33,6%, har haft praktik inom ramarna för socionomutbildningen, medan 76 personer, 65,5%, uppger att de inte har haft det. Det interna bortfallet, 1 person, 0,9%, utgörs av en person som inte har svarat på frågan.

Tolkningen av detta diagram är att det enbart är socionomstudenterna på termin sex, vilka utgör 32,8% samt en respondent till, som utgör 0,9%, som haft praktik inom ramarna för socionomutbildningen. Övriga respondenter har inte kommit så långt i sin utbildning än.

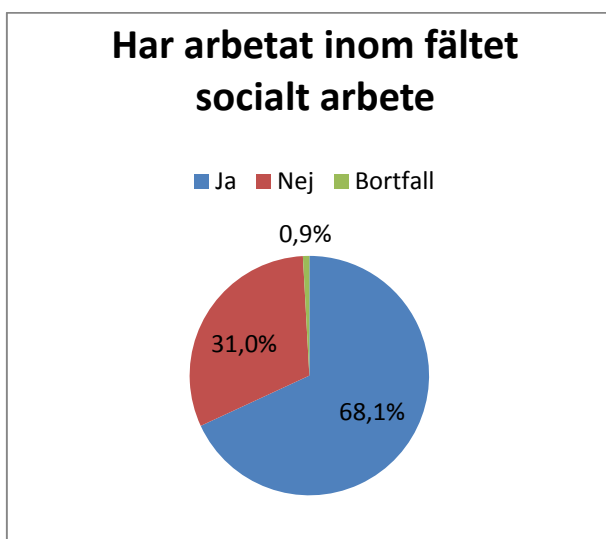

Diagram 5. Tidigare arbetserfarenhet inom fältet socialt arbete.

Diagram 5 visar hur många av socionomstudenterna på Ersta Sköndal högskola som har arbetserfarenhet inom fältet socialt arbete. Antalet personer som svarade ja på denna fråga var 79 personer. Dessa utgör 68,1% av respondenterna. Av 116 respondenter svarade 36 personer nej, vilket är 31%. Det interna bortfallet på denna fråga är en person som inte besvarat frågan, vilket utgör 0,9%.

Tolkningen av detta diagram är att majoriteten, dryga två tredjedelar, av de som studerade på socionomprogrammet vid Ersta Sköndal högskola vid det aktuella tillfället hade tidigare arbetslivserfarenhet inom fältet socialt arbete.

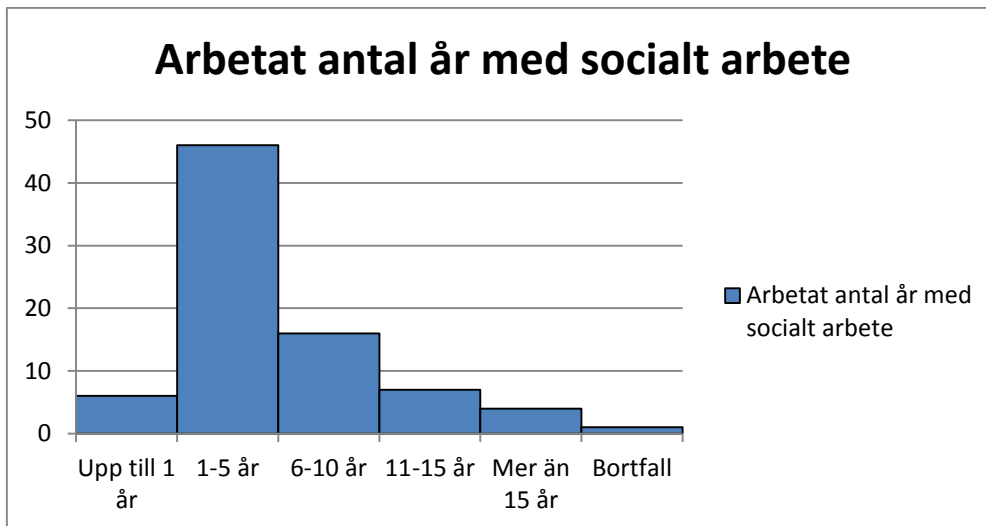

Diagram 6. Antal år arbetat inom fältet socialt arbete.

Det är totalt 79 stycken av respondenterna som angivit att de tidigare arbetat med socialt arbete. Diagram 6 visar hur många år de har arbetat inom fältet. Sex personer, 5,2%, har arbetat inom fältet mindre än ett år. Antalet respondenter som arbetat inom fältet mellan ett och fem år är 46 stycken, 39,6%, 16 respondenter, 13,8%, har jobbat sex till tio år, sju respondenter, 6,1%, har arbetat elva till 15 år och 4 respondenter, 3,4%, har arbetat mer än 15 år. Det interna bortfallet består av en person, 0,9% som inte har svarat på frågan.

Tolkningen av detta diagram är att de flesta respondenter arbetat inom fältet socialt arbete en kortare period.

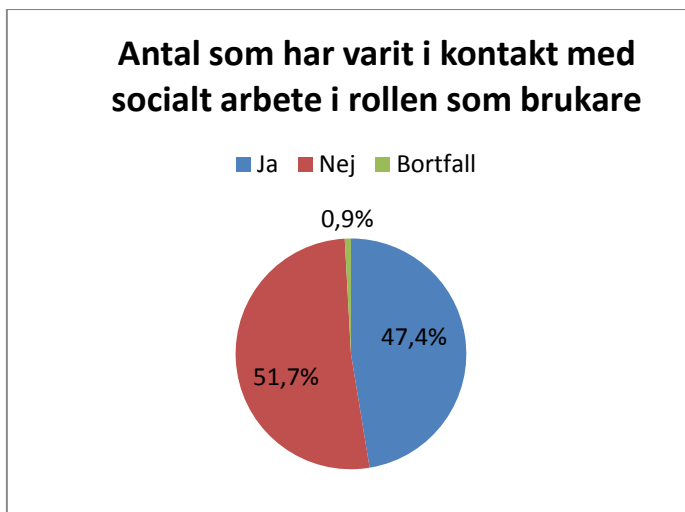

Diagram 7. Antal respondenter som varit i kontakt med socialt arbete i rollen som brukare.

I diagram 7 redovisas hur många av respondenterna som själva varit i kontakt med socialt arbete i rollen som brukare. På frågan svarade 55 personer, 47,4%, ja och 60 personer, 51,7%, nej. Bortfallet utgörs av en person, 0,9%, som inte besvarade frågan.

Tolkningen av detta resultat är att det är ungefär lika många studenter vid socionomutbildningen som själva har varit brukare inom socialt arbete och som inte har varit det.

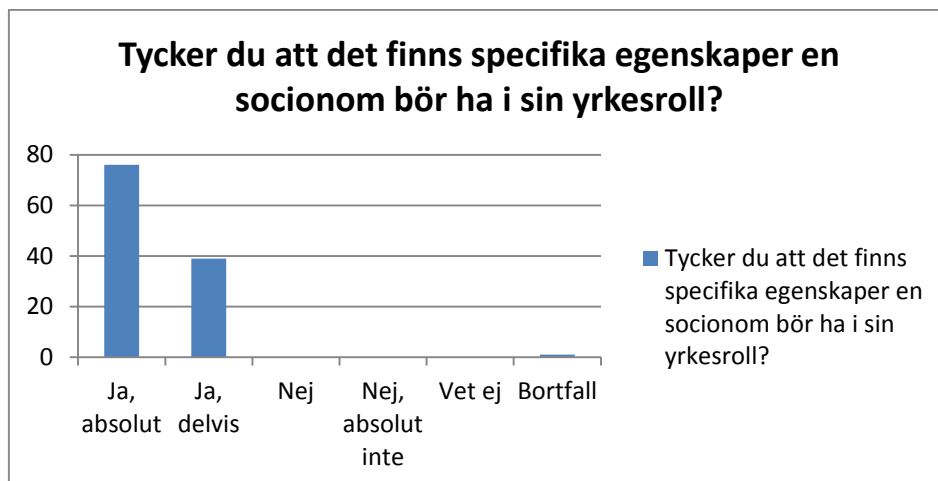

Diagram 8. Åsikter om det finns specifika egenskaper socionomen bör ha i yrkesrollen.

I *diagram 8* presenteras hur stor andel av respondenterna som tycker att det finns specifika egenskaper en socionom bör ha i sin yrkesroll. Totalt svarade 76 personer, 65,5%, “ja, absolut” och 33,6% “ja, delvis”. Bortfallet består utav en person, 0,9%, som besvarade frågan felaktigt. Ingen respondent svarade nekande på frågan.

Tolkningen av detta resultat är att alla respondenter besvarat denna fråga jakande och att de således anser att det finns egenskaper som är viktiga för yrkesrollen.

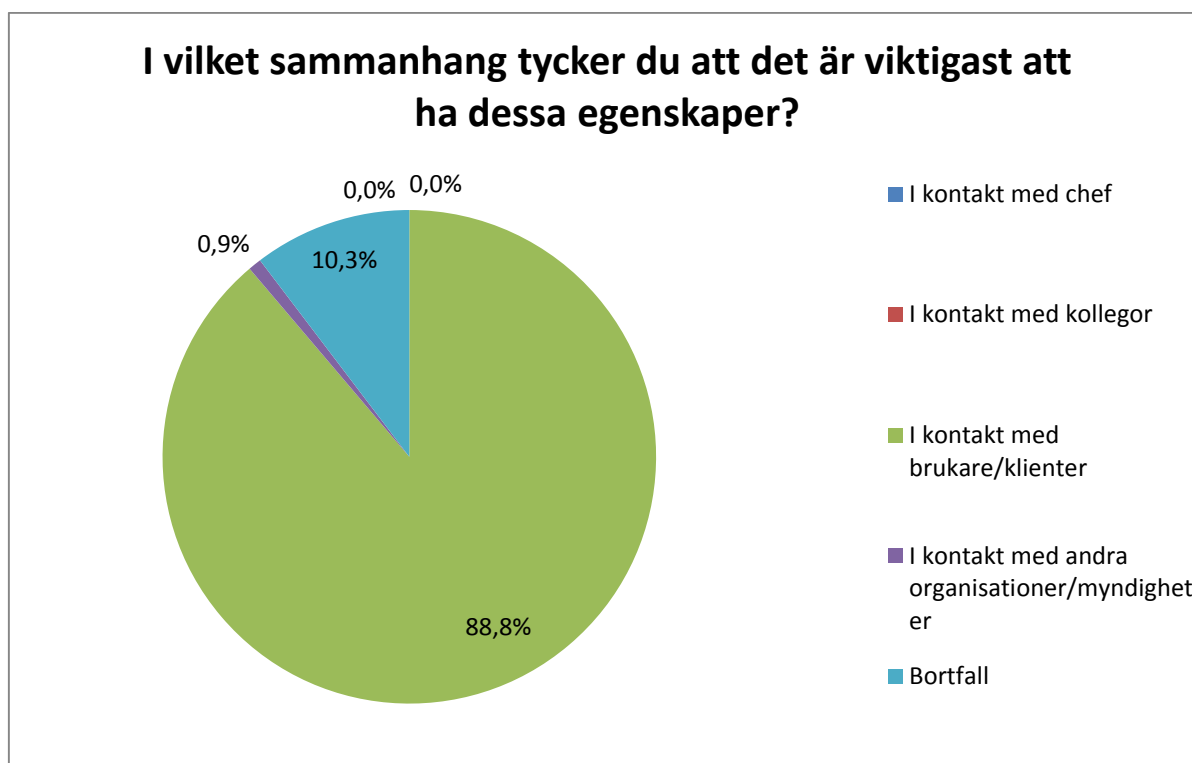

Diagram 9. Sammanhang där egenskaperna är viktigast.

I diagram 9 har totalt 103 personer, 88,8%, angivit svarsalternativet *i kontakt med brukare* och en person, 0,9%, angivit svaret *i kontakt med andra organisationer eller myndigheter*. Ingen respondent valde alternativen *i kontakt med chef* eller *i kontakt med kollegor*. Det interna bortfallet i denna fråga uppgår till totalt 12 personer, 10,4%. Av dessa tolv har elva personer, 9,5%, besvarat frågan men inte i enlighet med instruktionerna och en person, 0,9%, har inte besvarat frågan alls.

Tolkningen av detta diagram är att de flesta på socionomprogrammet tycker att det är viktigast att ha de etiska egenskaperna i kontakt med brukare. Detta kan bero på att det är för brukarna socionomyrket existerar och socionomen bör agera för brukarens bästa. Det stora bortfallet kan tolkas som att det finns flera kontexter där respondenterna anser att det är viktigt med de etiska egenskaperna.

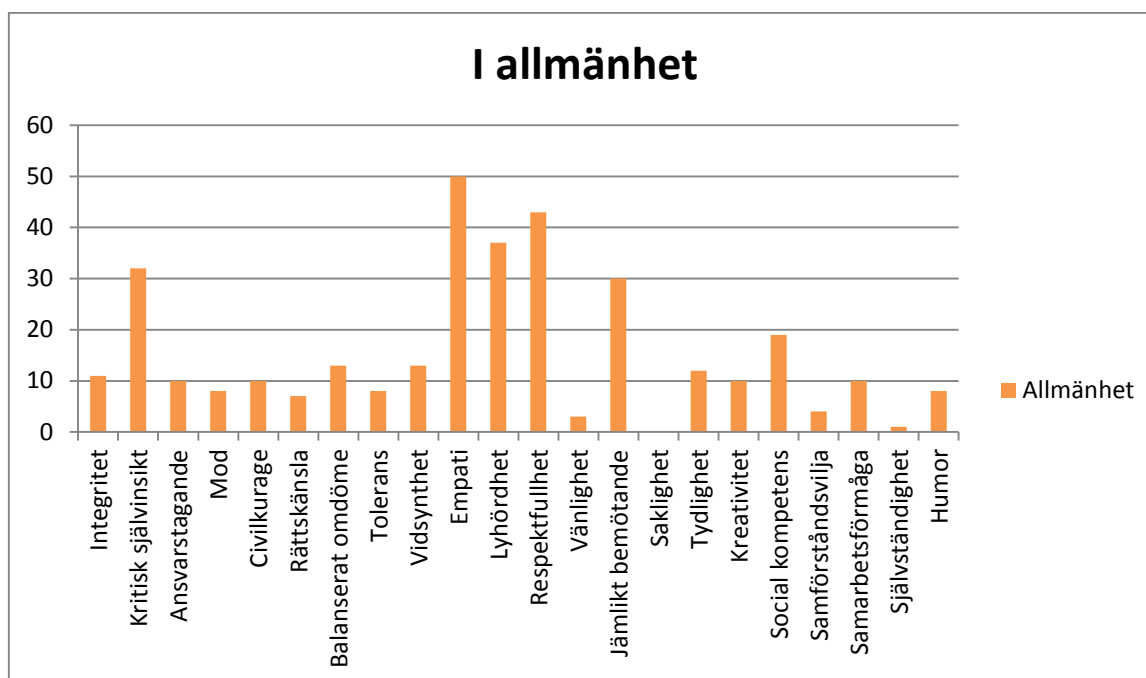

Diagram 10. Etiska egenskaper i allmänhet.

I diagram 10 syns hur respondenterna har besvarat frågan om vilka tre etiska egenskaper som är viktigast att ha i socionomens yrkesroll, i allmänhet. Här går att utläsa att de tre etiska egenskaper våra respondenter ansåg vara viktigast i denna kontext var: *empati*, vilken 50 respondenter eller 43,1% valde, *respektfullhet* som 43 respondenter, 37,1%, valde samt *lyhördhet* som 37 respondenter, 31,9%, valde. I diagrammet syns även att de tre etiska egenskaper som få eller ingen person kryssade i var *saklighet*, *självständighet* och *vänlighet*. Det interna bortfallet på denna fråga är tre personer, som antingen inte följt instruktionen på frågan eller som inte svarat alls. Dessa tre personer utgör 2,7% av respondenterna.

Tolkningen av detta resultat är att det är fem etiska egenskaper som utmärker sig gentemot resterande 17 när det kommer till socionomens yrkesroll i allmänhet, då även *kritisk självinsikt* och *jämnt bemötande* har fått många svar i denna kontext. Detta innebär att det är fem etiska egenskaper som framhålls som viktigast, till skillnad från de övriga resultaten där tre etiska egenskaper sticker ut, se nedan. Respondenterna är således eniga om vilka övriga egenskaper som inte är lika viktiga för socionomen att ha i allmänhet, vilket visas i de genomgående låga svarsfrekvenserna för de resterande etiska egenskaperna.

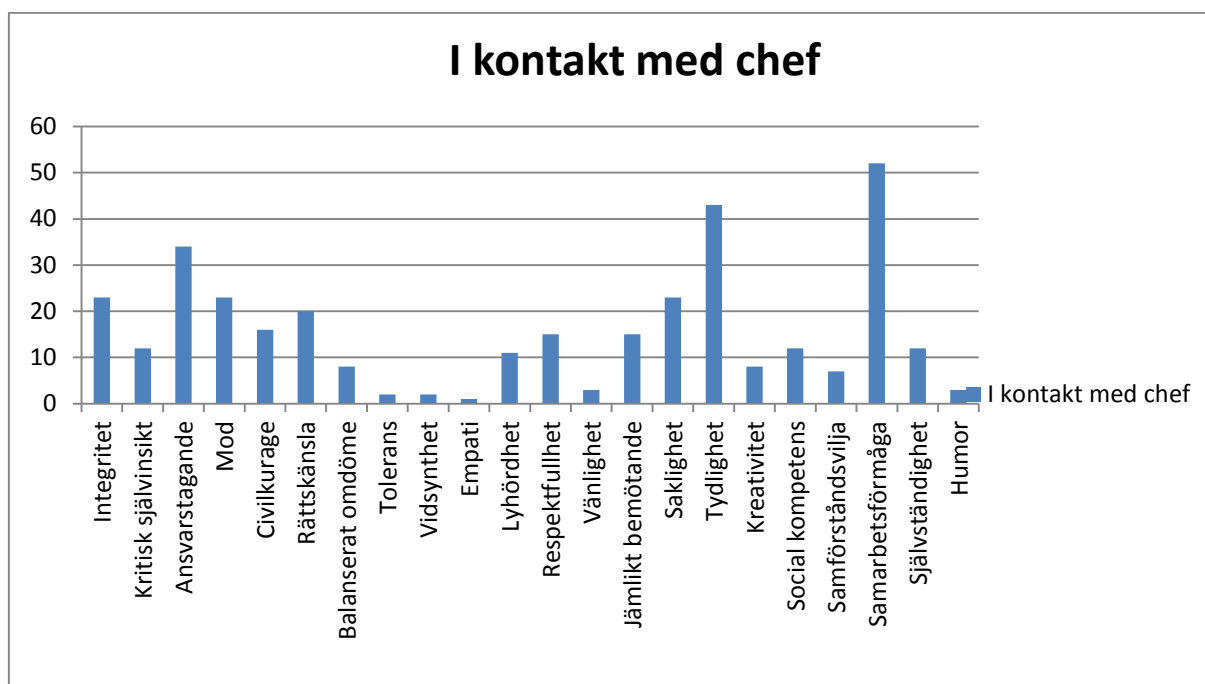

Diagram 11. Etiska egenskaper i kontakt med chef.

I diagram 11 visas att de tre etiska egenskaper respondenterna ansåg vara viktigast för socionomen i kontakt med sin chef var *samarbetsförmåga* som 52 respondenter, 44,8%, valde, *tydlighet* som 43 respondenter, 37,1%, valde samt *ansvarstagande* som 34 respondenter, 29,3%, valde. Bortfallet i denna fråga består av en respondent, 0,9%, som inte har följt instruktionerna i enkäten.

Tolkningen av detta resultat är att respondenterna är eniga om att den etiska egenskapen *samarbetsförmåga* är viktigast att i kontakt till sin chef. Även de etiska egenskaperna *tydlighet* och *ansvarstagande* är viktiga i denna kontext. Resterande 19 etiska egenskaper har ett blandat antal svar, vilket tyder på oenighet hos våra respondenter gällande övriga etiska egenskapers vikt för socionomen i kontakt med sin chef.

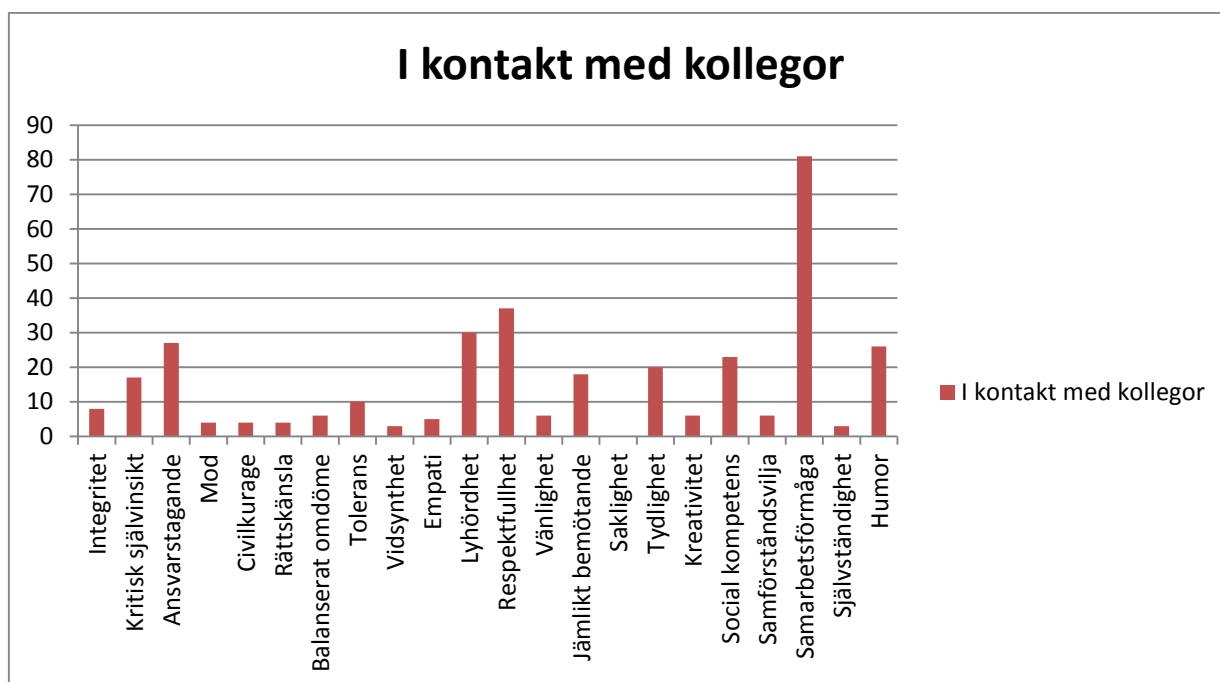

Diagram 12. Etiska egenskaper i kontakt med kollegor.

I diagram 12 kan utläsas vilka tre etiska egenskaper respondenterna ansåg vara viktigast i kontakt med kollegor. Dessa var *samarbetsförmåga* som valdes utav 81 respondenter, 69,8%, *respektfullhet* som valdes utav 37 respondenter, 31,9%, samt *lyhördhet* som valdes utav 30 respondenter, 25,9%. Bortfallet består av en respondent, 0,9%, som inte följt instruktionen i enkäten.

Tolkningen av detta resultat är att *samarbetsförmåga* är den absolut viktigaste egenskapen att ha i kontakt med sina kollegor. Detta är även den enda etiska egenskap som över 50% av respondenterna angett som viktig i undersökningen, oavsett kontext. Respondenterna är även eniga gällande de etiska egenskaperna med låg svarsfrekvens, exempelvis är det ingen respondent som sagt *saklighet*. Det är även tydligt gällande vilken egenskap som värderats som nummer två men gränserna mellan de som värderats från nummer tre till sju är små. Detta innebär att det finns ett större antal egenskaper som kan vara viktiga i kontakt med kollegor, även om *samarbetsförmågan* är den i särklass viktigaste.

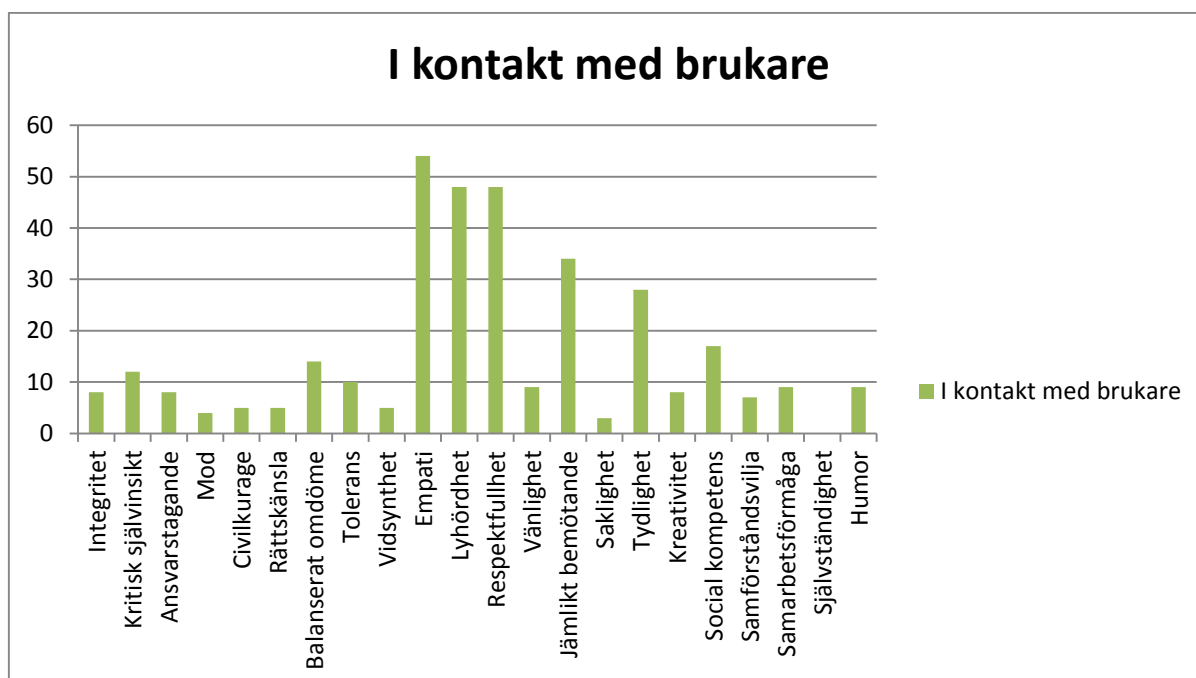

Diagram 13. Etiska egenskaper i kontakt med brukare/klienter.

I diagram 13 presenteras vilka tre etiska egenskaper som respondenterna ansåg ha störst betydelse i kontakt med brukare. Dessa tre etiska egenskaper var *empati*, vilken valdes av 54 personer, 46,6%, *lyhördhet* vilken valdes av 48 respondenter, 41,4%, och *respektfullhet* vilken valdes av 48 respondenter, 41,4%. Bortfallet består av en respondent, 0,9%, som inte följt instruktionen i enkäten.

Tolkningen av detta resultat är det tydligt går att utläsa vilka tre etiska egenskaper som respondenterna anser är viktigast i kontakt med brukare eller klienter. De har alla tre över 40%. Därefter värderas *jämlikt bemötande* och *tydlighet* som ganska viktiga i relation till brukarna. Resterande 17 etiska egenskaper har alla fått relativt låg svarsfrekvens i relation till de fem tidigare nämnda.

Diagram 14. Etiska egenskaper i kontakt med andra organisationer och myndigheter.

I diagram 14 visas vilka etiska egenskaper som socionomstudenterna anser vara viktigast för socionomen i kontakt med andra myndigheter och organisationer. Den etiska egenskap som flest respondenter, 49 stycken, 42,2%, valt i denna kategori är *tydlighet*. Den etiska egenskap med näst flest val är *samarbetsförmåga*, vilken 44 respondenter, 37,9%, har valt. Den etiska egenskap med tredje flest val i denna kategori är *saklighet*, vilken 36 respondenter, 31%, har valt. Bortfallet består av en respondent, 0,9%, som inte följt instruktionen i enkäten.

Även i detta diagram är det tydligt vilka tre etiska egenskaper som lyfts fram som särskilt viktiga. Övriga etiska egenskaper har respondenterna varit oeniga om även om det tydligt går att se vilka etiska egenskaper som inte anses viktiga i kontakt med andra myndigheter och organisationer. Exempelvis har *tolerans*, *empati*, *självständighet* och *humor* valts av väldigt få respondenter.

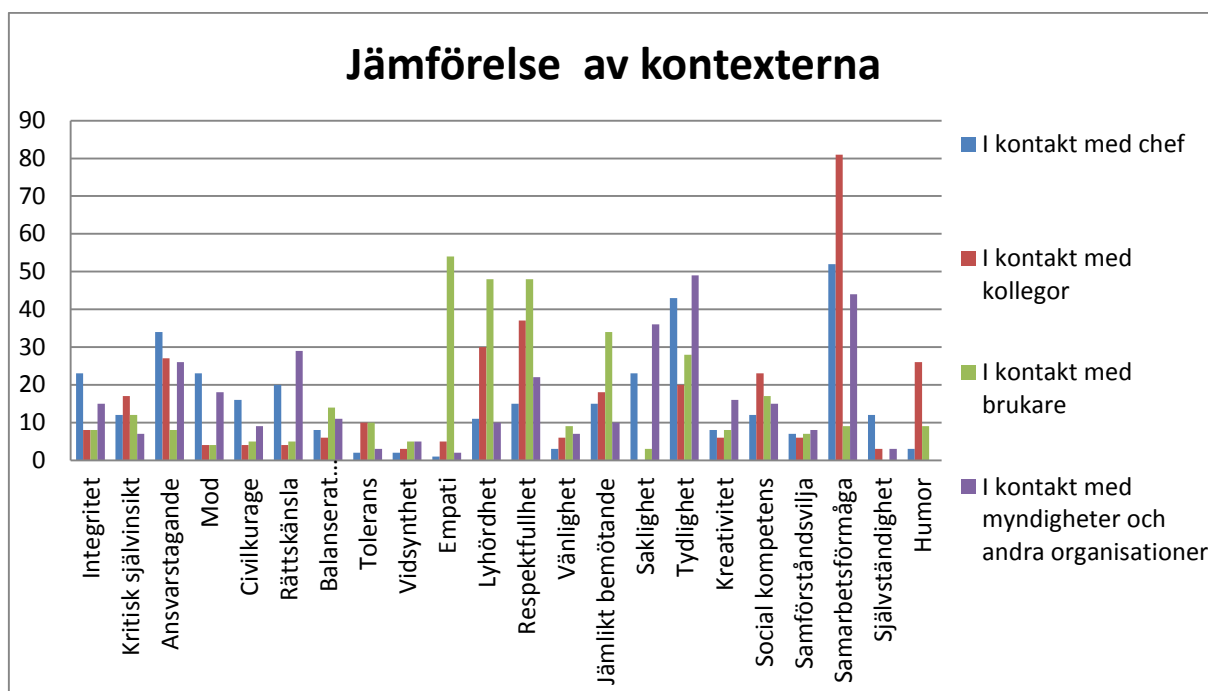

Diagram 15. Jämförelse av etiska egenskaper i kontakt med olika mottagare, sammanställning av diagram 11-14.

I detta diagram visas en sammanställning av hur de olika etiska egenskaperna värderats beroende av kontext. Tolkningen av detta diagram blir att värderingen av de olika etiska egenskaperna skiljer sig åt i olika kontexter. Dock finns det även vissa likheter som i och med denna sammanställning blir tydlig.

Den etiska egenskap som respondenterna var mest eniga om var *samarbetsförmåga*. Den har värderats högt i tre av fyra kontexter. I förhållande till kollegor anses denna etiska egenskap vara av mycket stor vikt, då 80 respondenter, 69,8%, kryssat i denna etiska egenskap. Detta är den enda egenskap som fått över 50% i svarsfrekvens. Även i förhållande till chef samt andra organisationer och myndigheter anses denna etiska egenskap vara av relevans. I kontakt med brukare eller klienter är denna egenskap inte av samma vikt.

De etiska egenskaper som över 40 respondenter ansett vara viktiga, i någon kontext, är: *empati*, *lyhördhet*, *respektfullhet* och *tydlighet*. De etiska egenskaperna *empati*, *lyhördhet* och *respektfullhet* har höga siffror i förhållande till brukare och de två sistnämnda etiska egenskaperna har även relativt höga siffror i förhållande till kollegor. Den etiska egenskapen *empati* utmärker sig så till vida att respondenterna värderar den högt i förhållande till brukare, men mycket lågt i övriga kontexter. Detta är även den etiska egenskap som respondenterna är mest eniga om efter *samarbetsförmåga* i förhållande till kontexten kollegor. Den etiska egenskapen *tydlighet* har fått relativt höga siffror i samtliga kontexter, men i två av kontexterna har över 40 respondenter ansett denna etiska egenskap vara viktig: i kontakt med chef samt i kontakt med andra organisationer eller myndigheter.

De etiska egenskaper som över 30 av respondenterna ansett vara viktiga är *jämlikt bemötande*, *saklighet* och *ansvarstagande*. *Jämlikt bemötande* är i första hand viktigt i förhållande till brukare medan

saklighet anses vara viktigt i kontakt med andra myndigheter och organisationer. Den etiska egenskapen *ansvarstagande* anses främst vara viktig i kontakt med chef.

De etiska egenskaper som över 20 respondenter ansett vara viktiga, i någon kontext, är *integritet, mod, rättskänsla, social kompetens* samt *humor*.

De etiska egenskaper som har fått låga siffror, och således värderats högt av färre än 20 respondenter, i samtliga kontexter, är *kritisk självinsikt, civilkurage, balanserat omdöme, tolerans, vidsynhet, vänlighet, kreativitet, samförståndsvilja* samt *självständighet*.

5.2 Mönster i värderingen av de etiska egenskaperna

I detta kapitel presenteras korstabeller baserade på enkätens frågor. I enkäten har respondenterna fått ta ställning till vilka *tre* etiska egenskaper de anser är viktigast att ha i rollen som socionom i en given kontext. I korstabellerna har dessa ställts mot olika bakgrundsvariabler för att utröna potentiella mönster. Korstabellerna nedan är baserade på bakgrundvariablerna ålderskategorier, termin, arbetslivserfarenhet inom socialt arbete samt om respondenterna själva varit brukare inom socialt arbete. De korstabeller som vi valt att presentera nedan är samtliga baserade på de tre etiska egenskaper som fått flest svar i kontexten *i allmänhet* (se *diagram 10*). Dessa egenskaper är *empati, lyhördhet* och *respektfullhet*. Dessa korstabeller får illustrera de mönster som vi såg upprepas i samtliga korstabuleringar, oavsett kontext.

Korstabellerna visar endast hur många av de som har angett en given etisk egenskap som också tillhör en viss typ av kategori. Detta innebär att siffrorna inte går att addera ihop till 100% om de står på samma vågräta rad, då dessa siffror inte relaterar till varandra, utan endast de variabler som finns till vänster om samt ovanför den aktuella siffran.

Det främsta resultatet som syns i våra korstabeller är att tidigare erfarenhet inte i så stor utsträckning påverkar vilka tre etiska egenskaper respondenterna har valt men att det finns en grupp vars svar alltid sticker ut, vilket presenteras i *tabell 4* och *diagram 16* nedan.

	Empati	Lyhördhet	Respektfullhet
Har arbetat	40,5%	31,6%	35,4%
Har inte arbetat	47,2%	33%	38,9%

Tabell 1. Har arbetat inom socialt arbete tidigare“topp tre” etiska egenskaper i allmänhet.*

Denna tabell visar hur respondenter som tidigare arbetat inom socialt arbete prioriterat de olika etiska egenskaperna *i allmänhet*. Tabellen visar att det inte är någon markant skillnad i hur respondenterna som har eller inte har arbetat inom fältet värderar dessa tre etiska egenskaper.

	Empati	Lyhördhet	Respektfullhet
Har varit brukare	40%	21,8%	40%
Har inte varit brukare	45,1%	41,7%	35%

Tabell 2. Har varit brukare inom socialt arbete* "topp tre" etiska egenskaper i allmänhet.

Denna tabell visar hur respondenter som själva varit i rollen som brukare inom socialt arbete prioriterat de etiska egenskaperna i allmänhet. I denna tabell går det att utläsa att de som själva varit brukare i lite större utsträckning anser att *respektfullhet* är en viktig etisk egenskap för socionomer, än de som inte varit brukare. Däremot är det många fler som inte varit brukare som anser att *lyhördhet* är viktigt. Även i denna tabell ser vi att skillnaden är relativt liten mellan hur de som har respektive inte har varit brukare i socialt arbete har värderat dessa tre etiska egenskaper.

Av tabell 1 och 2 kan vi utläsa att den tidigare erfarenheten av fältet, oavsett om det är på utförar- eller mottagarsidan, inte spelar så stor roll för i vilken utsträckning socionomstudenterna har ansett dessa etiska egenskaper viktiga i socionomens yrkesroll.

	Empati	Lyhördhet	Respektfullhet
Termin 2	40%	16,6%	30%
Termin 4	40,9%	27,3%	45,5%
Termin 6	44,7%	47,4%	31,6%

Tabell 3. Termin * "topp tre" etiska egenskaper i allmänhet.

I denna tabell visas hur många av de som har angett dessa egenskaper som går på respektive termin. Resultatet visar att gällande den etiska egenskapen *empati* är det ingen större skillnad – på alla tre terminerna är det ungefär 40% som har sagt att *empati* är viktigt. Gällande *lyhördhet* är det dock en större skillnad. Vi kan se att det är betydligt fler på termin sex än på termin två och fyra som har angett denna etiska egenskap som viktig. Även gällande *respektfullhet* är det en viss skillnad i hur respondenterna på de olika terminerna har svarat. På termin två och sex är det ungefär lika stor andel respondenter som har sagt att *respektfullhet* är viktigt, medan det på termin fyra är fler av respondenterna som angett *respektfullhet* som viktigt.

	Empati	Lyhördhet	Respektfullhet
20-30 år	52,5%	39,3%	31,1%
31-40 år	39%	22%	46,3%
41-57 år	0%	18%	36,4%

Tabell 4. Ålderskategorier* "topp tre" etiska egenskaper i allmänhet.

I denna tabell redovisas i vilken utsträckning respondenter inom olika ålderskategorier valt de etiska egenskaper som har högst svarsfrekvens. I tabellen kan utläsas att respondenter i olika åldrar prioriterar de etiska egenskaperna i allmänhet olika. De som är i åldrarna 20 till 30 har i betydligt större utsträckning än de övriga två ålderskategorierna prioriterat den etiska egenskapen *empati*. Samma mönster syns när det gäller egenskapen *lyhördhet*, även om skillnaderna där inte är lika stora. Gällande den etiska egenskapen *respektfullhet* är det flest personer mellan 31 och 40 som angett den som viktig, vilket är ett resultat som sticker ut inom kategorin. Observera att antalet personer inom varje kategori är olika många, vilket påverkar hur många procent en enskild respondent representerar (se *diagram 2*).

Tabellen visar på att gruppen med de som är över 41 år, gällande två av tre etiska egenskaper, har värderat de etiska egenskaperna annorlunda än den övriga gruppen. Detta resultat är extra tydligt när det gäller den etiska egenskapen *empati*, då det inte är någon av respondenterna inom denna grupp som angett den etiska egenskapen som viktig för socionomen i allmänhet. Detta är ett tydligt resultat som återkommer i våra korstabeller, gällande de tre högst värderade etiska egenskaperna. Denna grupp värderar andra etiska egenskaper högt, se *diagram 16* nedan:

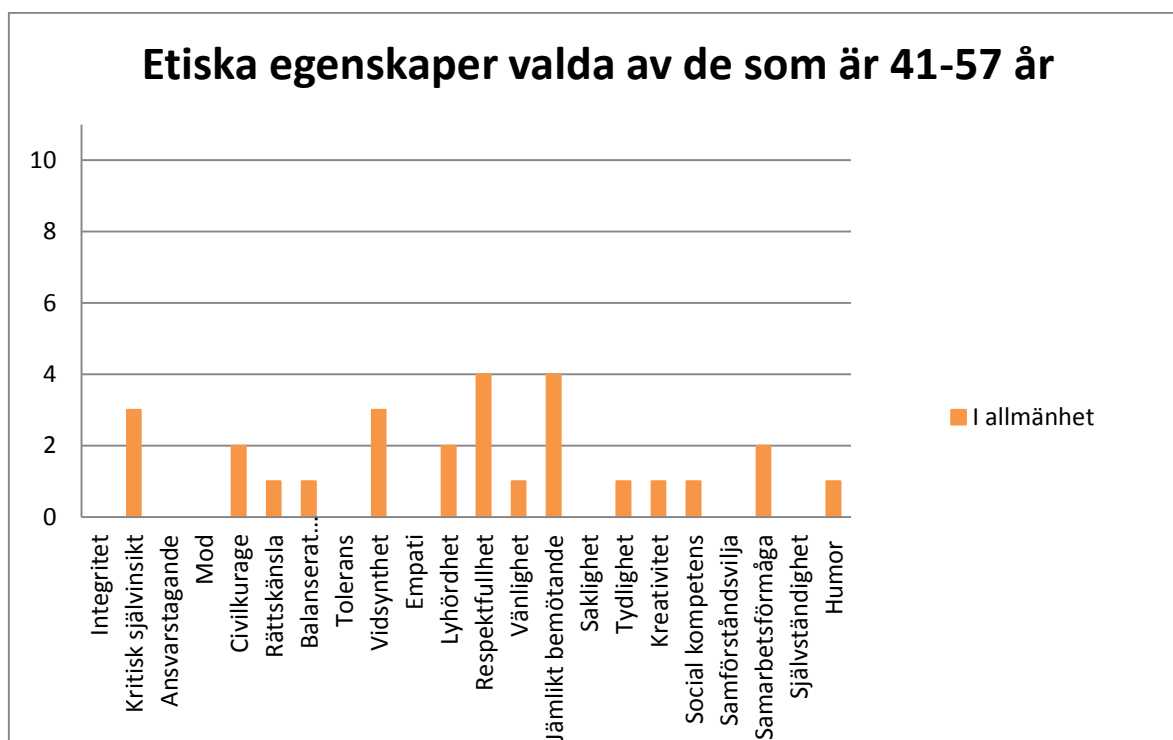

Diagram 16. Etiska egenskaper valda "i allmänhet" av de som är i ålderskategorin 41-57 år.

I detta diagram syns hur de elva respondenter som hör till ålderskategorin 41-57 år värderat de olika etiska egenskaperna i allmänhet. Fyra etiska egenskaper hamnar i toppen. Dessa fyra är *kritisk självinsikt*, *vidsynthet*, *respektfullhet* samt *jämlikt bemötande*. *Kritisk självinsikt*, *respektfullhet* och *jämlikt bemötande* ingår alla även i den topp fem som presenterades i *diagram 10*. Återigen blir det här tydligt att ingen inom denna kategori har värderat *empati* som en viktig etisk egenskap för socionomen i allmänhet, till skillnad från i *diagram 10* där det är den högst värderade etiska egenskapen. Istället är det *jämlikt bemötande* som gruppen värderat som en av de viktigaste egenskaperna för socionomen att ha i allmänhet, vilken fyra respondenter, 36,4%, inom denna kategori valt. Lika många har angett *respektfullhet* som en viktig etisk egenskap, vilket stämmer överens med hur den övriga gruppen värderat denna etiska egenskap. Denna etiska egenskap ansågs vara viktig av 37,1% av *samtliga* respondenter, se *diagram 10*. Den etiska egenskapen *kritisk självinsikt* har inom denna kategori valts av tre personer, vilket utgör 27,3%. Även detta stämmer överens med resultatet i *diagram 10*, där det redovisades att 27,6% av *samtliga* respondenter angav denna etiska egenskap som viktig i allmänhet. En etisk egenskap som värderats högre i denna grupp, än bland övriga respondenter, är *vidsynthet*, som i denna grupp valts av tre respondenter, 27,3%, till skillnad från hur *samtliga* respondenter värderat den, se *diagram 10*. Där har den valts av 13 respondenter, 11,2%.

5.3 Resultatsammanfattning

Respondenterna i denna undersökning bestod av 116 socionomstudenter på Ersta Sköndal högskola. Av dessa är 82,8% kvinnor och sammanlagt är 87,9% av respondenterna under 41 år. Av respondenterna har 68,1% innan eller under socionomutbildningen arbetat inom fältet för socialt arbete, de flesta, 39,6%, har arbetat mellan ett och fem år. Det är 47,4% av respondenterna som själva varit i rollen som brukare i socialt arbete. Majoriteten, 99,1%, av respondenterna anser att det finns specifika etiska egenskaper som är viktiga för socionomen att ha i sin yrkesroll och 88,8% av respondenterna har angett att dessa etiska egenskaper är viktigast i kontakt med brukare eller klienter. Det interna bortfallet i denna fråga (*diagram 9*) är 10,4%.

I kategorin *i allmänhet* är det fem etiska egenskaper som sticker ut över de övriga, *kritisk självinsikt, jämlikt bemötande, empati, lyhördhet* och *respektfullhet*. Av dessa har de tre sistnämnda valts flest gånger. I kategorin *i kontakt med chef* är de etiska egenskaperna *samarbetsförmåga, tydlighet* och *ansvarstagande* som framställs som viktigast. I kategorin *i kontakt med kollegor* är det *samarbetsförmåga, respektfullhet* och *lyhördhet* som fått flest antal val. I detta sammanhang är respondenterna väldigt eniga om att just *samarbetsförmåga* är viktigt, 69,8% har svarat denna etiska egenskap. Respondenterna är även eniga om vilka etiska egenskaper som inte är viktiga i sammanhanget, då 13 av de 22 etiska egenskaperna valts färre än tio gånger. I kategorin *i kontakt med brukare* har *empati, lyhördhet* och *respektfullhet* lyfts fram som viktigast. Respondenterna är även i detta sammanhang eniga om vilka etiska egenskaper som inte är lika relevanta i sammanhanget, då 14 av 22 egenskaper även i denna kategori valts färre än 10 gånger. I *kontakt med andra organisationer och myndigheter* har *tydlighet, samarbetsförmåga* och *saklighet* lyfts fram som de tre viktigaste etiska egenskaperna. I *diagram 15* presenterades en jämförelse av de olika kategorierna. Utifrån denna såg vi att *samarbetsförmåga* prioriterades högt i tre av fyra kontexter samt att *humor* och *social kompetens* främst är viktigt i kontakt med kollegor.

I korstabellerna var det främsta resultatet att den tidigare erfarenheten inte påverkade valet av de etiska egenskaperna samt att den grupp som oftast stack ut i sina svar var de i åldersspannet 41 till 57 år. Inom denna grupp var det tydligaste resultatet att ingen hade angett *empati* som viktigt för socionomen *i allmänhet*. Istället var det *kritisk självinsikt, vidsynthet, respektfullhet* och *jämlikt bemötande* som värderades som viktigast för socionomen att ha i denna kontext.

6. Analys

I detta kapitel kommer resultatet att analyseras med hjälp av de teorier som presenterades i kapitel 3. Analysteorierna är uppdelade i två delar. Detta betyder inte att de står i motsättning till varandra, utan att de analyseras sida vid sida och sammankopplas i Slutsatser, kapitel 7. I kapitlets första del, 6.1, analyseras resultaten utifrån det dygdetiska perspektivet, där analysen främst fokuserar på vad det innebär att vara en god människa, i det här sammanhanget att vara en god socionom. I kapitlets andra del, 6.2, analyseras resultatet utifrån sociologen Erving Goffmans (1959/2009) dramaturgiska perspektiv. Detta för att förstå hur människan gör för att framställa sig som en god människa, eller i detta sammanhang en god socionom.

6.1 Analys utifrån ett dygdetiskt perspektiv

Resultatet i *diagram 15* visar på att respondenterna tycker att olika etiska egenskaper är lämpliga i olika kontexter. Exempelvis är det viktigt att ha *samarbetsförmåga* i relation till sina kollegor och sin chef, medan det i kontakt med andra organisationer eller myndigheter är viktigast med *tydlighet* samt i kontakt med brukarna är viktigast med *empati*. Resultatet pekar således på att socionomen bör förhålla sig på olika sätt till de olika grupperna denne möter i sin yrkesroll. Etiken kan inte existera utan gemenskap men den påverkas av sitt sammanhang. Eftersom dygdetiken menar att varje individ måste vara engagerad i samt förstå situationen utifrån dess unika förutsättningar, är det inte så konstigt att de olika etiska egenskaperna värderas olika i olika kontexter.

Nästan alla respondenter, 99,1%, har svarat att det finns vissa etiska egenskaper som är av vikt i yrkesrollen som socionom (se *diagram 8*). Detta går att förstå utifrån den aristoteliska dygdetikens utgångspunkt i att vilja bli en god människa. I denna kontext är den goda människan också den goda socionomen. Socionomstudenterna anser alltså att det är något specifikt som krävs för att vara just en god socionom. I enlighet med Silfverbergs (2005a, s. 73) tankar om vad som skiljer de etiska egenskaperna från de personliga egenskaperna, är det socionomstudenternas eget ansvar att förvärva de lämpliga etiska egenskaperna för yrkesrollen, för att de ska kunna bli goda socionomer.

I *diagram 9* såg vi att 88,8% av respondenterna ansett att de etiska egenskaperna är av störst vikt i kontakt med brukare eller klienter. Därigenom blir det tydligt att vara en god socionom i första hand innebär att vara en god människa i förhållande till sina klienter. Den aristoteliska etiken berör hur vi förhåller oss till andra människor och utifrån detta går resultatet att förstå som att den viktigaste gruppen att förhålla sig till är brukarna.

Att respondenterna anser att det finns etiska egenskaper som är viktiga att ha i yrkesrollen som socionom, och att dessa är viktigast att ha i förhållande till sina brukare går även att se i det faktum att resultaten visar att samma tre etiska egenskaper är viktigast, både i allmänhet och i förhållande till brukare (se *diagram 10* respektive *13*). Dessa tre etiska egenskaper är *empati*, *lyhördhet* och *respektfullhet*. Detta går att förstå som att vara en god socionom, enligt socionomstudenterna, innebär att i förhållande till sina brukare vara empatisk, lyhörd och respektfull.

Dygder förvärvas genom reflektion, erfarenheter och förebilder. Vårt resultat i korstabellerna visar dock på att erfarenheten inte verkar vara det avgörande för vilka dygder socionomstudenterna tycker är viktiga. Kanske blir reflektionen och förebilderna viktigare i socionomstudenternas fall. Detta kan lyftas utifrån tabell 3, där termin korsats med valet av de etiska egenskaperna. När det gäller hur termin två värderar den etiska egenskapen *lyhördhet*, är denna lägre än de övriga terminernas, och uppgår till endast 16,6%. Kan detta bero på att respondenterna som går på termin två ännu inte hunnit reflektera tillsammans i samma utsträckning som de som gått längre på socionomprogrammet? I tabell 3 går att se att värderingen av egenskapen stiger från 27,3% på termin fyra till 47,4% på termin sex. Dessa klasser har kanske haft mer tid på sig att reflektera kring just egenskapen *lyhördhet*. När det gäller den etiska egenskapen *empati*, är resultatet i tabell 3 ungefär samma för alla terminer. Detta kan tyda på att empati är en självklar etisk egenskap för socionomer att ha både i allmänhet och i relation till sina brukare. Det kan också tyda på att socionomstudenterna är välbekanta med den etiska egenskapen *empati* och tillskriver den positiva konnotationer, vilket skulle kunna förklara varför just *empati* framstår som så viktigt.

Det resultat som utmärker sig i vår undersökning är att ingen i respondentgruppen mellan 41 och 57 år har nämnt *empati* som en viktig etisk egenskap för socionomer (*diagram 16*). Detta avvikande resultat kan bero på att de delvis kan ha andra förebilder eller haft tid för mer eller en annan typ av reflektion, att förvärva sina dygder utifrån.

Utifrån vårt resultat kan vi se vilka etiska egenskaper socionomstudenterna anser är viktiga för socionomen i dennes yrkesroll: *empati*, *lyhördhet* och *respektfullhet*. Detta innebär alltså att det är dessa etiska egenskaper som representerar hur respondenterna anser att en socionom bör vara. Eftersom vi inte föds med dygderna, utan förvärvar dem, bör det i förlängningen betyda att det är dessa etiska egenskaper som socionomen har ett ansvar att förvärva. Genom dessa egenskaper blir socionomstudenterna så småningom goda socionomer, enligt dem själva.

6.2 Analys utifrån det dramaturgiska perspektivet

Att våra respondenter i *diagram 8* har angett att de tycker att det finns specifika etiska egenskaper som en socionom bör ha i sin yrkesroll går hand i hand med det som i det dramaturgiska perspektivet benämns som den sociala rollen. Enligt detta perspektiv har människan olika roller i olika sammanhang, vilka Goffman (1959/2009) benämner som scener. Resultatet i *diagram 8* pekar på att socionomstudenterna verkar hålla med om detta, då yrkesrollen skiljer sig från det privata livet, och att det finns specifika etiska egenskaper som är relevanta för yrkesrollen. Dessa etiska egenskaper utgör socionomens *personliga fasad*, vilken är kopplad till dennes uppträdande. Eftersom socionomstudenterna till viss grad är eniga om vilka etiska egenskaper som är viktiga för socionomen i dennes yrkesroll, finns en möjlighet att de i stor utsträckning kommer att uppvisa samma *personliga fasad* gentemot sina klienter, oavsett arbetsplats och yrkestitel. Då den personliga fasaden utgörs av de etiska egenskaperna, kommer dessa påverka den personliga fasad socionomstudenterna kliver in i.

I *diagram 9* visades att socionomstudenterna anser att de etiska egenskaperna är viktigast i kontakt med brukarna. Utifrån det dramaturgiska perspektivet är dessa således den viktigaste *publiken* att framträda för. Det är även för denna publik som *den sociala rollen* är viktigast att upprätthålla. Detta resultat förstärks eftersom samma tre etiska egenskaper värderats högst i kontakt med brukare och i socionomens roll i allmänhet (se *diagram 13* och *10*).

När socionomen stiger in i mötet med en klient, kommer denne att *idealisera* sin roll för att den ska passa in i sammanhanget. Då kommer de tre etiska egenskaperna, som resultatet pekar på som viktigast, att påverka socionomens idealiseringsprocess. När socionomen ska bemöta en klient kommer egenskaperna *empati*, *lyhördhet* och *respektfullhet* förstärkas, medan andra kommer att döljas, för att ge ett intryck till brukaren att denne är en god socionom som vill brukaren väl. Om socionomen i ett annat sammanhang, på en annan scen, ska möta sina kollegor, kommer denne att lyfta fram andra aspekter av sig själv. Utifrån vårt resultat går att utläsa att det är *samarbetsförmågan* som kommer att påverka idealiseringen i dessa sammanhang. Att vara en god samarbetspartner innebär att vara en god socionom i förhållande till sina kollegor.

I *diagram 15* syntes även att de etiska egenskaperna *humor* och *social kompetens* ansågs viktigare i förhållande till sina kollegor än till de övriga mottagarna. Utifrån det dramaturgiska perspektivet kan detta förstås utifrån det som benämns som *den bakre regionen*. Detta är en plats där socionomen kan lägga den *personliga fasad* som upprätthålls inför exempelvis brukare eller chefer, åt sidan och koppla av. I dessa sammanhang kan det vara viktigare att ha dessa etiska egenskaper, för att den sociala kontexten i de bakre regionerna är mer avslappnad.

Våra respondenter värderar *samarbetsförmågan* till sina kollegor högt, vilket tyder på att de redan som socionomstudenter anser att det är viktigt med *dramaturgisk lojalitet*. Denna aspekt av det dramaturgiska perspektivet utgår ifrån det faktum att en grupp kollegor har vissa moraliska förpliktelser gentemot varandra. På många arbetsplatser inom det sociala arbetsfältet arbetar kollegor två och två. I dessa fall blir det särskilt viktigt att hjälpa varandra i arbetet, stå på varandras sida och således samarbeta, för att på så sätt upprätthålla den *dramaturgiska lojaliteten*.

I kontakt med sin chef däremot, lyftes *samarbetsförmåga*, *tydlighet* och *ansvarstagande* som de tre viktigaste etiska egenskaperna. Här går *idealiseringen* ut på att vara en god anställd. Att upprätthålla alla dessa idealiserade roller, att hålla isär dem och plocka fram rätt *personliga fasad* vid rätt tidpunkt, och kunna lämna andra roller utanför arbetsplatsen, då människan har olika roller i sitt privata liv och i sitt professionella liv, kommer kräva en god förmåga till *mental byråkratisering* av socionomerna, då fasaderna är så väldigt olika till sitt innehåll. Den mentala byråkratiseringen, det vill säga förmågan att motstå sina inre känslökiftningar, är även viktig för att socionomen ska upprätthålla sin personliga fasad och inte rämna i denna. Om socionomens personliga fasad rämna kan det leda till att de i sin yrkesroll framstår som exempelvis oempatiska, fastän de vill uppvisa empati.

Resultatet i korstabellerna tyder på att tidigare erfarenheter inte har någon betydelse för vilka *personliga fasader* respondenterna har uppfattat att de har att välja på i rollen socionom. Däremot verkar

respondenternas ålder påverka hur de uppfattar innehållet i de personliga fasaderna och därmed på sikt även hur de uppfattar yrkesrollen. Tre av fyra etiska egenskaper som respondenterna inom ålderskategorin 41 till 57 år har värderat som viktigast i socionomens yrkesroll skiljer sig från övriga respondenters värdering av detsamma. Denna grupp har värderat *respektfullhet, jämlikt bemötande, kritisk självinsikt* och *vidsynhet* som de viktigaste etiska egenskaperna i socionomens yrkesroll i allmänhet. Detta skulle kunna leda till att denna kategori respondenter kommer att visa upp en annan *personlig fasad* än sina yngre medstudenter. Kanske påverkar respondenternas ålder deras uppfattning om uppträdandenormer i den främre regionen, vilket således förklarar varför respondenterna mellan 41 och 57 år värderat de etiska egenskaperna annorlunda än sina yngre medstudenter (se *diagram 16*). Eller är det så att dessa socionomstudenter uppvisar en större känslomässig distans till yrkesrollen, när de utelämnar *empati* som en viktig egenskap för socionomen att uppvisa gentemot brukare (se *tabell 4*)? I så fall tyder detta resultat på att de äldre socionomstudenterna uppvisar en större förmåga till *dramaturgisk disciplin* än sina yngre medstudenter. Detta innebär att de kan upprätthålla sin personliga fasad utan att bli för känslomässigt engagerade i situationen, för att kunna hantera oförutsedda inslag i densamma.

7. Slutsatser

Syftet med denna uppsats var att undersöka vilka etiska egenskaper socionomstudenter anser att socionomer bör ha i sin yrkesroll. Utifrån resultat och analys kan vi dra följande slutsatser:

- Det finns specifika etiska egenskaper som är viktiga för socionomen i dennes yrkesroll. Dessa etiska egenskaper utgör socionomens *sociala roll* samt förtydligar vad det innebär att vara en “god socionom”.
- Olika etiska egenskaper är lämpliga i olika kontexter. Detta innebär att socionomen bör förhålla sig på olika sätt till de olika grupper denne möter i sin profession. Socionomen kommer således *idealisera* sin roll utifrån olika etiska egenskaper i olika kontexter, vilket innebär att en viss *mental byråkratisering* är nödvändig för socionomen i dennes yrkesroll.
- Brukarna anses vara den viktigaste gruppen att förhålla sig till och den viktigaste publiken att framträda för samt den grupp gentemot vilken det är viktigast att upprätthålla den *sociala rollen*.
- Samma egenskaper är, enligt socionomstudenterna, viktiga både *i allmänhet* och *i kontakt med brukare*. Att vara en god socionom är att i kontakt med sina brukare vara *empatisk, lyhörd* och *respektfull*. Det är sannolikt dessa tre etiska egenskaper som socionomstudenterna kommer sträva efter att förvärva.
- I relation till sina kollegor är *social kompetens* och *humor* viktigare än i övriga kontexter. I dessa sammanhang, den bakre regionen, kan socionomen vila ifrån sin *personliga fasad* och slappna av. *Samarbetsförmåga* är mycket viktigt i kontakten med sina kollegor men även i kontakt med chef och andra organisationer och myndigheter.
- Socionomstudenterna är till viss grad eniga om vilka etiska egenskaper som socionomen bör ha i sin yrkesroll. Således finns en chans att de kommer uppvisa samma *personliga fasad*, oavsett arbetsplats och yrkestitel.
- Värderingen av den etiska egenskapen *lyhördhet* stiger i takt med termin. Detta kan bero på att socionomstudenterna på de högre terminerna haft mer tid att reflektera kring denna etiska egenskap. Studenter på alla terminer tycker dock att *empati* är viktigt.
- Den grupp vars svar utmärker sig är de lite äldre socionomstudenternas. Exempelvis har ingen i denna grupp angett *empati* som en viktig etisk egenskap för socionomen att ha *i allmänhet*. De etiska egenskaper denna grupp värderat högst *i allmänhet* är *jämlikt bemötande, respektfullhet, kritisk självinsikt* och *vidsynhet*. Detta kan bero på att andra normer uppfattas av denna grupp i den *främre regionen* eller på att känslomässig distans, *dramaturgisk disciplin*, blir lättare med åldern.
- Studenternas tidigare erfarenhet, oavsett om det är på utförar- eller mottagarsidan, är inte avgörande för vilka etiska egenskaper de angett som viktigast. Detta kan antyda att reflektion och förebilder är viktigare i förvärvandet av etiska egenskaper, för socionomstudenterna.

8. Diskussion

Syftet med uppsatsen var att undersöka vilka etiska egenskaper socionomstudenter anser att socionomer bör ha i sin yrkesroll. I inledningen presenterades att Akademikerförbundet SSR (2013) poängterar att socionomens specifika yrkestitel och arbetsplats troligtvis kommer att påverka hur socionomen värderar de etiska egenskaperna. Dock görs ingen prioritering av de etiska egenskaperna i dokumentet och det presenteras inte heller hur de ska ställas mot varandra. Vi frågade oss hur en nybliven socionom ska veta hur dessa egenskaper bör prioriteras, på den nya arbetsplatsen, om nu erfarenheten är det som är avgörande.

Studiens resultat tyder på att det finns specifika etiska egenskaper som är värdefulla för socionomen i dennes yrkesroll samt att värderingen av dessa etiska egenskaper skiljer sig åt i olika kontexter. Detta innebär att socionomen har ett ideal att uppfylla och att denna bild varierar beroende på vem socionomen möter i sitt arbete. Det är de etiska egenskaperna, som i enlighet med Akademikerförbundet SSR:s tankar, kommer att skapa ideal och vägleda socionomerna i förvärvandet av dem. Utifrån våra resultat kan vi se att en socionom ska vara *empatisk*, *lyhörd* och *respektfull* i allmänhet och gentemot brukarna, ha *samarbetsförmåga* i relation till sina kollegor och sin chef samt vara *tydliga* i förhållande till andra organisationer och myndigheter. Det är dessa egenskaper som kommer att utgöra ett ideal för socionomstudenten.

Dock frågar vi oss om det finns utrymme i de olika organisationerna att eftersträva detta ideal. Kommer en nyutexaminerad socionom vägledas i hur detta ideal bör förvärfvas? Vi undrar även om socionomerna har tid att återhämta sig inför ett nytt möte, för att återigen kunna visa sin empatiska sida? Genom en för hög arbetsbelastning kan det bli näst intill omöjligt att återhämta sig och visa upp sitt professionella jag, vilket istället kan leda till motsatsen. En stressad socionom lär inte vara den mest empatiska socionomen, då mötet med brukaren tar tid ifrån dokumenteringen som måste göras efteråt. De dubbla arbetsuppgifterna och stressen kring dem båda kan leda till att socionomen bedriver ett sämre socialt arbete. Börjeson (2001, s. 158) menar till och med att många klienter är negativt inställda till socionomen i mötet. Hur påverkar det socionomens förmåga att uttrycka detta ideal i mötet med klienten? Om en socionom, till exempel, har i genomsnitt åtta möten om dagen och de sju första brukarna är negativt inställda till mötet, hur ska socionomen då kunna återhämta sig för att kunna bemöta även den åttonde brukaren med respekt, lyhördhet och empati? För att detta ska kunna ske måste organisationen vara tillåtande och ge socionomen utrymme att vila. Inte ens socionomer är supermänniskor som klarar av alla möten utan att låta sin egen dagsform vara med och påverka. Följaktligen ställs både höga krav på den enskilde socionomen att förvärva de etiska egenskaper som utgör detta ideal men också på organisationen för att idealet ska kunna upprätthållas.

Studien har även visat att det är viktigare att ha *social kompetens* och *humor* i förhållande till sina kollegor, vilket kan tyda på att det sociala sammanhanget med kollegorna på arbetsplatsen är viktigt för hur det sociala arbetet bedrivs. Om det finns stöttande kollegor att ventilera tillsammans med, bör

socionomens prestation i mötet med brukaren bli bättre. Detta då arbetsdagen inte enbart innefattar möten med människor i svåra situationer, utan även upplyftande konversationer med kollegorna. På så sätt spelar alla kontexter, socionomen befinner sig i, roll i bedrivandet av det sociala arbetet.

Blennberger (2005) menar att socionomstudenter söker sig till yrket för att de vill göra gott samt representera människor i utsatta situationer. Detta stämmer överens med vår undersökning, då så gott som alla socionomstudenter ansåg att det är viktigast att ha de etiska egenskaperna i förhållande till brukare (*diagram 9*). Även resultatet att samma etiska egenskaper ansetts vara viktiga både i allmänhet och i kontakt med brukare förstärker bilden av att socionomens arbete är till för brukaren. Börjeson (2001, s. 158) menar att socionomen har ett dubbelt uppdrag, att både kontrollera och hjälpa. Dock pekar vårt resultat på att socionomstudenterna tycker att det hjälpande uppdraget är viktigare än det kontrollerande, utifrån de egenskaper de värderat som viktigast i socionomens yrkesroll samt att de anser att de etiska egenskaperna är viktigast i kontakt med brukare. Vi hoppas att detta inte förändras när socionomstudenterna kommer ut i yrkeslivet, utan att de håller kvar denna ståndpunkt och så långt det är möjligt fokuserar på den hjälpande aspekten i det sociala arbetet. Detta för att socionomstudenterna inte enbart ska bli kallsinniga byråkrater, utan se sin egen roll i att kunna förändra det sociala arbetet till det bättre och göra sitt allra bästa för att hjälpa den som behöver.

I den tidigare forskningen, som presenterades i kapitel 2, framgick att erfarenhet spelar stor roll för ett försvarbart etiskt handlande. Dock tyder resultatet i denna undersökning på att socionomstudenternas tidigare erfarenheter av det sociala arbetet inte påverkar vilka etiska egenskaper de värderat som viktiga i socionomens yrkesroll. Dock steg värderingen av den etiska egenskapen *lyhördhet* i takt med socionomstudenternas terminstillhörighet. Kan detta tyda på att erfarenheten från utbildningen påverkar valet av de etiska egenskaperna? Förmedlar lärarna och lärosätet en bild av socionomyrket som förtydligas ju längre i utbildningen studenterna kommer, där *lyhördheten* får ett större utrymme? Det är en sak att socionomstudenterna värderar denna etiska egenskap som viktig men för att det ska ge utdelning i det sociala arbetet måste socionomstudenterna lära sig att omsätta den etiska egenskapen i handling. Detta gäller alla de etiska egenskaper som socionomstudenterna värderat som viktiga.

Socionomstudenterna har i stor utsträckning svarat att *empati* är den viktigaste egenskapen för socionomen att ha i sin yrkesroll. En fråga som kommit till oss i arbetet med denna uppsats är: varför är det så viktigt att känna sig in alla situationer? Borde det inte vara så att alla situationer inte går att föreställa sig och att det i sådana fall är viktigare med exempelvis *lyhördhet* och *samförståndsvilja*? En socionom som aldrig behövt utstå stressen av att leva i ett krigshärjat land kommer ha väldigt svårt att föreställa sig klientens känslor, annat än utifrån facklitteratur och möjligtvis erfarenhet från personer denne mött tidigare. Varifrån kommer idén om att *empati* är den viktigaste egenskapen för en socionom i dennes yrkesroll? Handlar det om att det är ett ord som inbegriper så mycket, en medmänsklig hållning och en förståelse för vad den andra människan känner eller är det ett ord som är populärt att använda i sammanhanget? I vårt resultat syntes att de personer som var äldst, inte alls värderade *empati* som viktigt (*tabell 4*). Hur har de i så fall resonerat när de valt bort just denna egenskap till för-

mån för de etiska egenskaperna *respektfullhet, jämlikt bemötande, kritisk självinsikt* och *vidsynthet* (diagram 16)? Är de något på spåren? Har de utifrån sin livserfarenhet kommit fram till det faktum att det faktiskt är andra etiska egenskaper som är betydligt viktigare att ha, eller faller de inte för det som kallas social önskvärdhet? Att egenskapen *empati* lyfts fram som så viktig bland de socionomstudenter som är, främst, mellan 20 och 30 år (tabell 4) kan bero på att deras främsta erfarenhet kommer från utbildningen, där det finns normer att följa för att bli accepterad av den övriga gruppen. Då gruppen socionomstudenter är relativt homogen, kan det finnas en önskan om att inte sticka ut och således finns en möjlighet att de svarar som de tror sina klasskamrater gör. Ytterligare problematisk kan föreställningen om empatins överlägsenhet bli med hänsyn till Börjesons (2001) resonemang om brukarens grundläggande negativa syn på det sociala arbetet och dess utförare. Denna negativa grundsyn gör att det finns en risk att uppvisandet av empati kan tolkas som nedlåtande, vilket i så fall är raka motsatsen mot vad vi tror att socionomstudenterna menade när de värderade denna etiska egenskap som viktig. Som Blennberger (2013) uttrycker det: blir bemötandet av brukaren i dessa fall rätt eller orätt (s. 29)?

Övergripande i den tidigare forskningen är tanken att de givna reglerna för det sociala arbetet inte räcker till för att fatta etiskt försvarbara beslut. Även den enskildes och andras erfarenheter måste räknas in när det gäller att fatta dessa beslut. Börjeson (2001) menar till och med att de "enkla reglerna" kan utgöra en fara för det sociala arbetet, då de kan medföra att fokus skiftar från att upptäcka faktiska missförhållanden till att istället resultera i att etiken diskuteras på ett allmänt plan. Om detta är en realitet, vilken bäring har i så fall Akademikerförbundet SSR:s (2013) dokument med etiska riktlinjer? När de mellanmänniska mötena är för komplexa för att enbart utgå ifrån regler, utifrån vilket syfte bör dessa regler i så fall diskuteras? Vi frågar oss hur Akademikerförbundet SSR kommit fram till att just dessa riktlinjer och egenskaper är de mest betydelsefulla och om de har en förankring i de villkor som följer med brukaren. Exempelvis nämner Silfverberg (2005b) helt andra etiska egenskaper som viktiga, bland andra ödmjukhet, nyfikenhet och flexibilitet. Dessa etiska egenskaper kommer ifrån praktiken och vi upplever att vissa av dem saknas i Akademikerförbundet SSR:s dokument. Visserligen är det högt uppsatta personer inom det sociala arbetet, både inom forskning och inom organisationer, som tillsammans författat detta dokument men vi frågar oss varför dokumentet inte erbjuder konkreta tips för hur dessa riktlinjer och etiska egenskaper ska kunna upprätthållas. Ett dokument utan konkret förankring i det sociala arbetets praktik - och de organisationer som bedriver socialt arbete på marknivå - ökar risken för att diskussionen om etik enbart sker på ett allmänt plan, vilket är exakt vad Börjeson varnar för. Vår förhoppning är att denna studie inte har bidragit till att socionomstudenterna på Ersta Sköndal högskola också kommer att göra detta, utan att de tar etiken för vad den är och lyckas hålla fokus på det som i alla lägen är viktigast i den kommande professionen: brukaren.

Det sägs att det verktyg socionomen främst använder i sitt arbete är sig själv. Vilka etiska egenskaper socionomen uppvisar i sin yrkesroll blir således viktigt, då de etiska egenskaperna påverkar hur socionomen bemöter brukarna av det sociala arbetet. Vilka etiska egenskaper socionomen uppvisar i

sin yrkesroll är således avgörande. I denna studie fann vi att de etiska egenskaper socionomen bör ha i sin yrkesroll är *empati*, *lyhördhet* och *respektfullhet* samt ha en *förmåga till samarbete*.

8.1 Förslag till vidare forskning

Utifrån resultaten i denna studie föreslår vi följande vidare forskning:

- Genomföra en liknande studie med yrkesverksamma socionomer, i olika befattningar, samt jämföra dess resultat med denna studies resultat.
- Genomföra en liknande studie med socionomstudenter i andra städer än Stockholm, för att undersöka om värderingen av de etiska egenskaperna skiljer sig i olika delar av landet.
- Genomföra en kvalitativ studie med samma respondentgrupp för att kunna förklara varför de värderat sina egenskaper som viktigast och hur de själva definierar dessa egenskaper och vad de tror att de innebär för det sociala arbetets praktik.
- Slutligen skulle det även vara intressant att genomföra samma studie med samma respondentgrupp när de tagit klivet ut i arbetslivet, för ytterligare kunna undersöka om erfarenheten fortfarande inte spelar någon roll.

Referenslista

- Akademikerförbundet SSR. (2013). *Etik i socialt arbete: Etisk kod för socialarbetare*. Stockholm: Akademikerförbundet SSR. Från Akademikerförbundet SSR, <https://akademssr.se/dokument/etik-i-socialt-arbete>
- Akademikerförbundet SSR. (u.å.). *Etik: Etik i socialt arbete*. Hämtad 25 maj, 2015, från Akademikerförbundet SSR, <https://akademssr.se/profession/socionom/etik>
- Blennberger, E. (2005). *Etik i socialpolitik och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Blennberger, E. (2013). *Bemötandets etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2. uppl., B. Nilsson, övers.). Malmö: Liber. (Originalarbete publicerat 2002)
- Börjeson, B. (2001). Varning för etik. I *Utan fast punkt: om förvaltning, kunskap, språk och etik i socialt arbete* (s. 153-168). Stockholm: Socialstyrelsen.
- Djurfeldt, G., Larsson, R., & Stjärnhagen, O. (2011). *Statistisk verktygslåda: Samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Egidius, H. (u.å.). Sociologi. I *Psykologilexikon*. Hämtad 25 maj, 2015, från <http://www.psykologiguident.se/www/pages/?Lookup=sociologi>
- Elofsson, S. (2005). Kvantitativ metod: struktur och kreativitet. I Larsson, S., Lilja, J., & Mannerheimer, K. (Red.), *Forskningsmetoder i socialt arbete* (s. 59-89). Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, E. (2009). *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik* (S. Bergström, övers.). Lund: Studentlitteratur. (Originalarbete publicerat 1959)
- Hermerén, G. (u.å.). Pliktetik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 13 april, 2015, från <http://www.ne.se/>
- Hermerén, G. & Holte, R. (u.å.). Etik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 13 april, 2015, från <http://www.ne.se/>
- International Federation of Social Workers. (2012). *Statement of Ethical Principles*. Hämtad: 28 februari, 2015, från International Federation of Social Workers, <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>
- Mangione, T.W. (1995). *Mail surveys: Improving the quality*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Persson, I. (u.å.). Konsekvensetik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 13 april, 2015, från <http://www.ne.se/>
- Rachels, J & Rachels, S. (2010). *Rätt och fel: Introduktion till moralfilosofi* (2. uppl., L. Sjösten, övers.). Lund: Studentlitteratur. (Originalarbete publicerat 2007)
- SFS 2003:460. *Lag (2003:460) om etikprovning av forskning som avser människor*. Hämtad 31 mars, 2015, från Riksdagen, https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2003460-om-etikprovning_sfs-2003-460/

Sigurdson, O. (2001). *De prudentia: Om principer och personer i etiken*. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Silfverberg, G. (2005a). *Ovisshetens etik*. Nora: Nya Doxa.

Silfverberg, G. (2005b). *Praktisk klokhet: Om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik* (FoU Skåne, 1404-5419; Skriftserie 2005:5). Lund: FoU Skåne.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Österberg, J. (u.å.). Dygdetik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 13 april, 2015, från <http://www.ne.se/>

Bilaga 1- International Federation of Social Workers och International Association of Schools of Social Workers - Statement of ethical principles

1. Socialarbetare förväntas utveckla och underhålla den kunskap och de färdigheter som krävs för att kunna utföra sitt arbete.
2. Socialarbetare bör inte låta sina färdigheter utnyttjas för inhumana ändamål, så som terrorism eller tortyr.
3. Socialarbetare bör agera med integritet. Detta inkluderar att inte missbruka den tillit som brukare sätter till dem, ta hänsyn till gränserna mellan privatliv och profession samt att inte utnyttja sin ställning för personlig vinnings skull.
4. Socialarbetare bör i relationen till brukarna agera med medkänsla, empati och omsorg.
5. Socialarbetare bör inte underordna brukares behov eller intressen sina egna behov eller intressen.
6. Socialarbetare har en skyldighet att vidta nödvändiga åtgärder för att ta hand om sig själv, professionellt och personligt, på arbetsplatsen och i samhället, för att se till att denne har möjlighet att tillhandahålla lämplig service.
7. Socialarbetare bör upprätthålla konfidentialitet i förhållande till information om brukare. Undantag berättigas enbart på i beaktande av viktigare etiska principer, såsom rätten till liv.
8. Socialarbetare behöver förstå att de har ansvar för sina handlingar gentemot sina brukare, inför sina brukare, sina kollegor, sitt fackförbund och inför lagen och att dessa ansvar kan stå i konflikt med varandra.
9. Socialarbetare bör vara villiga att samarbeta med skolor för socialt arbete för att befrämja att studenter i socialt arbete får praktisk träning av god kvalitet samt aktuell praktisk kunskap
10. Socialarbetare bör främja och engagera sig i etiska debatter med kolleger och arbetsgivare och ta ansvar för att fatta etiskt grundade beslut.
11. Socialarbetare bör vara beredda att ange skälen för sina beslut baserat på etiska övervägningar samt anses ansvariga för sina val och handlingar.
12. Socialarbetare bör verka för att skapa förhållanden på arbetsplatser och i landet i stort där principerna i detta uttalande och de nationella koderna diskuteras, utvärderas och upprätthålls.

(International Federation of Social Workers, 2012, översättning av Malin Karlsson, 2015)

Bilaga 2 - Akademikerförbundet SSR:s etiska riktlinjer

Det sociala arbetets och professionens grund

1. Socialt arbete och socialarbetarnas yrkesroll ska relateras till vetenskap och beprövad erfarenhet. Grundläggande värden i arbetet och för professionen är mänskliga rättigheter och humanitet. Arbetet ska bidra till ett gott och värdigt liv för medborgarna och utveckla samhällets välfärd.

Profession och personlighet

2. Socialarbetaren ska i sitt arbete och i sin livsföring i övrigt respektera varje människas lika och höga värde.
3. Socialarbetaren har ett särskilt ansvar gentemot personer och grupper som är i en utsatt situation.
4. Socialarbetaren ska använda sin professionella ställning med ansvar och vara medveten om den egna kompetensens gränser.
5. Socialarbetaren bör upprätthålla och utveckla sin kompetens för socialt arbete och eftersträva etisk medvetenhet och personlig mognad.

Klienten/medborgaren

6. Socialarbetaren ska ha en jämlik hållning till andra medborgare och bemöta klienten med respekt, empatisk uppmärksamhet och vänlighet.
7. Socialarbetaren ska respektera klientens personliga integritet och värna den enskildes självbestämmande i den mån det inte inskränker samma rätt för andra eller innebär att klienten påtagligt skadar sitt eget liv. Insatserna ska så långt som möjligt bygga på delaktighet och samförstånd.
8. Socialarbetaren ska informera klienten om rättigheter och skyldigheter – klargöra de villkor och resurser som finns inom den aktuella verksamheten och i angränsande samhällsinstanser.
9. De krav som ställs på en klient ska ha saklig grund och kunna bidra till en mer gynnsam situation för den enskilde.
10. Socialarbetaren får aldrig till egen fördel utnyttja den beroendeställning klienter kan ha i olika situationer.
11. Uppgifter om klienten ska hanteras med den sekretess som lagen stadgar och i övrigt med stor varsamhet.

Organisation, kollegor och arbetsplats

12. Socialarbetaren ska vara medveten om och ha en lojal inställning till verksamhetens grundläggande uppdrag.
13. Socialarbetaren bör visa lojalitet och respekt för kollegor och andra medarbetare i olika befattningar samt för verksamhetens styrelse.
14. Socialarbetaren ska motverka kränkande eller diskriminerande attityder och handlingar som kan komma till uttryck i verksamhetens arbets sätt eller i medarbetares eller klienters agerande. Detta kan bryta andra krav på lojalitet.

15. Socialarbetaren ska medverka till att den egna verksamheten håller en hög kvalitet och kan utvecklas för att svara mot medborgarnas behov och förändrade samhällsförhållanden.

16. Socialarbetaren bör bidra till att den egna arbetsplatsen är en konstruktiv och vänligt sinnad social miljö.

Samhälle

17. Socialarbetaren ska ha en öppenhet inför och vilja till samverkan med andra organisationer och andra professioner – förutsatt att det är av värde för klienter och andra medborgare.

18. Socialarbetaren ska sträva efter att skapa förtroende för socialt arbete och för socialarbetares professionella kompetens samt vara öppen för kritisk granskning av sin yrkesutövning.

19. Socialarbetaren ska som yrkesutövare och medborgare företräda ett demokratiskt samhällsideal som omfattar mänskliga rättigheter, humanitet och solidaritet.

(Akademikerförbundet SSR, 2013, s.14-15)

Bilaga 3 – Informationsbrev till enkät

Till studenterna på socionomprogrammet på Ersta Sköndal högskola

Vi är två studenter från Ersta Sköndal högskola. Vi studerar på socionomprogrammets sjätte termin. Just nu skriver vi vårt examensarbete.

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur socionomstudenter tycker att socionomen bör vara i sin yrkesroll. Undersökningen riktar sig till samtliga socionomstudenter på Ersta Sköndal högskola. I den här enkäten kommer du att få ta ställning till vilka egenskaper du tycker är viktiga att ha i yrkesrollen som socionom. Med "yrkesrollen som socionom" avses personer med socionomexamen som arbetar inom det sociala arbetets ramar, oavsett specifik yrkestitel och organisation.

Det är frivilligt att delta i studien och du kan när som helst avbryta din medverkan.

De uppgifter du lämnar hanteras konfidentiellt! Detta innebär att endast vi två kommer att hantera dina svar och enkätmaterialen kommer förstöras när uppsatsen är godkänd. Du kommer inte ange ditt namn på undersökningen och ingen utomstående kommer att kunna koppla dina svar till dig.

Enkätsvaren kommer att databehandlas i ett statistikprogram och presenteras i en C-uppsats.

Enkäten består av 14 frågor och tar fem till tio minuter att besvara.

Tack för din medverkan!

Josefin Andersson och Malin Karlsson

Bilaga 4 - Enkät

1. **Definierar du dig som** (markera med ett kryss)

Kvinna

Man

Annat

2. **Hur gammal är du?** (ange med siffor)

_____ år

3. **Vilken termin på socionomprogrammet studerar du?** (ange med en siffra)

4. **Har du gjort praktik inom socionomutbildningens ramar?** (markera med ett kryss)

Ja

Nej

5. **Har du innan eller under socionomutbildningen arbetat inom fältet socialt arbete?** (markera med ett kryss)

Ja

Nej

(Om du svarat nej på denna fråga, gå direkt till fråga 7)

Fortsätt till nästa sida →

6. Om du svarade ja på föregående fråga: uppskatta hur länge du sammanlagt arbetat med socialt arbete. (ange antal år i siffror)

7. Har du själv varit i kontakt med socialt arbete i rollen som brukare? (markera med ett kryss)

Ja

Nej

8. Tycker du att det finns ett specifika egenskaper socionomen bör ha i sin yrkesroll? (markera med ett kryss)

Ja, absolut

Ja, delvis

Nej

Nej, absolut inte

Vet ej

9. I vilket sammanhang tycker du att det är viktigast att ha dessa egenskaper? (markera med ett kryss)

I kontakt med chef

I kontakt med kollegor

I kontakt med brukare/klienter

I kontakt med andra organisationer eller myndigheter

Fortsätt till nästa sida →

10. Vilka av följande egenskaper anser du vara viktigast att ha i yrkesrollen som socionom, i *allmänhet*? (Kryssa för de tre egenskaper du tycker är viktigast)

Integritet	☐
Kritisk självinsikt	☐
Ansvarstagande	☐
Mod	☐
Civilkurage	☐
Rättskänsla	☐
Balanserat omdöme	☐
Tolerans	☐
Vidsynthet	☐
Empati	☐
Lyhördhet	☐
Respektfullhet	☐
Vänlighet	☐
Jämlikt bemötande	☐
Saklighet	☐
Tydlighet	☐
Kreativitet	☐
Social kompetens	☐
Samförståndsvilja	☐
Samarbetsförmåga	☐
Självständighet	☐
Humor	☐

Fortsätt till nästa sida →

11. Vilka av dessa egenskaper anser du vara viktigast, i *kontakt med din chef?*
(kryssa i tre)

Integritet	☐
Kritisk självinsikt	☐
Ansvarstagande	☐
Mod	☐
Civillkurage	☐
Rättskänsla	☐
Balanserat omdöme	☐
Tolerans	☐
Vidsynthet	☐
Empati	☐
Lyhördhet	☐
Respektfullhet	☐
Vänlighet	☐
Jämlikt bemötande	☐
Saklighet	☐
Tydlighet	☐
Kreativitet	☐
Social kompetens	☐
Samförståndsvilja	☐
Samarbetsförmåga	☐
Självständighet	☐
Humor	☐

Fortsätt till nästa sida →

12. Vilka av dessa egenskaper anser du vara viktigast, i *kontakt med kollegor*?

(kryssa i tre)

Integritet	☐
Kritisk självinsikt	☐
Ansvarstagande	☐
Mod	☐
Civilkurage	☐
Rättskänsla	☐
Balanserat omdöme	☐
Tolerans	☐
Vidsynthet	☐
Empati	☐
Lyhördhet	☐
Respektfullhet	☐
Vänlighet	☐
Jämligt bemötande	☐
Saklighet	☐
Tydlighet	☐
Kreativitet	☐
Social kompetens	☐
Samförståndsvilja	☐
Samarbetsförmåga	☐
Självständighet	☐
Humor	☐

Fortsätt till nästa sida →

13. Vilka av dessa egenskaper anser du vara viktigast, i kontakt med brukare/klienter? (kryssa i tre)

Integritet	☐
Kritisk självinsikt	☐
Ansvarstagande	☐
Mod	☐
Civilkurage	☐
Rättskänsla	☐
Balanserat omdöme	☐
Tolerans	☐
Vidsynthet	☐
Empati	☐
Lyhördhet	☐
Respektfullhet	☐
Vänlighet	☐
Jämlikt bemötande	☐
Saklighet	☐
Tydlighet	☐
Kreativitet	☐
Social kompetens	☐
Samförståndsvilja	☐
Samarbetsförmåga	☐
Självständighet	☐
Humor	☐

Fortsätt till nästa sida →

14. Vilka av dessa egenskaper anser du vara viktigast, i kontakt med andra organisationer eller myndigheter? (kryssa i tre)

Integritet	☐
Kritisk självinsikt	☐
Ansvarstagande	☐
Mod	☐
Civilkurage	☐
Rättskänsla	☐
Balanserat omdöme	☐
Tolerans	☐
Vidsynthet	☐
Empati	☐
Lyhördhet	☐
Respektfullhet	☐
Vänlighet	☐
Jämligt bemötande	☐
Saklighet	☐
Tydlighet	☐
Kreativitet	☐
Social kompetens	☐
Samförståndsvilja	☐
Samarbetsförmåga	☐
Självständighet	☐
Humor	☐

Tack för din medverkan!